

Українське Державотворення

Випуск 2, 2020

АЛЬМАНАХ

Науково-популярне
періодичне видання:
Альманах
«Українське Державотворення»
Ужгород

Засновник:
НДІ «Центр досліджень
проблем державотворення»
Карпатського університету
імені Августина Волошина

Зі змісту Альманаху:

*Місцеві вибори – 2020:
експертний погляд
на сучасні реалії...*

*Простір незламних
борців за Україну...*

*Від «УД»: «Словник
небайдужого Українця»*

4 2 / 2020 * УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ * Альманах

 Кристина ЧЕРВЕНЯК

**Крим і Донбас – болючий урок для України:
чи зробимо правильні висновки?..** .....

34

Ψ Ψ Ψ Ψ Ψ

Рубрика: ПРОСТИР НЕЗЛАМНИХ БОРЦІВ ЗА УКРАЇНУ

 Віктор БЕДЬ: щире слово про патріотів...

38

**Микола Бандусяк – борець за волю і незалежність України
(спомин до 110-річчя від дня народження)** .....

**Василь Ганчин – життя з відкритим серцем до народу
(спомин до 100-річчя від дня народження)** .....

41

**Павло Федака – український патріот, громадсько-політичний
і культурний діяч, науковець та просвітянина
(до 75-річчя від дня народження)** .....

42

Ψ Ψ Ψ Ψ Ψ

Рубрика:

Книжна поличка «Українського Державотворення» .....

44

Словник небайдужого Українця від «УД» .....

45

Ψ Ψ Ψ Ψ Ψ

Рубрика: ПОРТРЕТИ ВЕЛИКИХ ДЕРЖАВНИКІВ

Нестор Літописець .....

51

Данило Галицький .....

52

Роксолана .....

53

Дмитро Вишневецький .....

54

Ψ Ψ Ψ Ψ Ψ

Ψ Ψ Ψ Ψ

УКРАЇНСЬКА ХРОНІКА: слово редактора

Шановний читачу!

Ось і настав час виходу другого номеру нашого Альманаху. В цілому час не зовсім веселий для людства через глобальну коронавірусну кризу. Її вплив відчутний повсюдно. Для України – це потрійний удар. Адже війна на сході держави далі триває, а українська економіка входить у стан стагнації. Українська ж влада, очевидно, не готова сьогодні до таких викликів, що й прослідковується в хроніці її непослідовних дій і кризи відносин.

Попри ці складності, сподіваючись на їх щонайскоріше вирішення, розуміємо, що життя триває далі, а суспільно-політичні процеси не можуть зупинятися. Вони можуть лише пригальмовуватися, або ж змінювати свій звичний плин.

Перші місяці нового 2020-го року були складними для українського державотворення. Попри обіцянки правлячої влади в найскорішому покращенні життя українців – цього не сталося. Не відбулося не те що покращення, а й про бодай якусь позитивну фазу стабільноті як зовнішньої, так і внутрішньої політики, на жаль, говорити складно.

Почався рік зі страшної трагедії. В столиці Ірану місті Тегеран військовими було збито українських пасажирський літак. Усі 176 осіб, що перебували на борту загинули. Цей безперецентний випадок із невинними жертвами впродовж місяця за інертності влади було спущено на гальмах і про справедливе покарання винних та належну компенсацію Україні сьогодні говорити вже ніхто не бажає. Це болісно вдарило по міжнародному іміджу України, на що іно-

земні партнери відреагували по-своєму й... почали все частіше говорити про пом'якшення санкцій щодо Росії. І був ще «Оман»...

Тим часом українські медіамагнати вирішили закодувати свої телевізійні канали для звичайного глядача. Канали стали платними. Реакція суспільства двояка – одні висловили незадоволення жадібністю олігархів, а інші – сприйняли це з радістю і, виходячи зі змісту пропонованих телепрограм, зітхнули з полегшенням, оскільки платити за неякісний продукт та зомбування в телекранів і не збиралися.

Лютий пройшов тривожно через не зовсім зрозумілі поступки влади російським терористам у плані ведення з ними перемовин щодо мирного врегулювання на умовах Кремля, що й засвідчило одностороннє розведення військ на фронті. Як наслідок – за січень – березень маємо до півсотні загиблих і понад 200 поранених військових, захоплені ворогом позиції відведення, щоденні обстріли... і зовсім забутий анексований Крим.

Водночас українська правляча влада увійшла у кризовий період, який привів 4 березня до відставки популістського уряду на чолі з прем'єр-міністром О.Гончаруком. Його місце посів до цього не публічний політик Д.Шмігаль, перед яким стоять надзвичайно складні питання, від вирішення яких залежатиме сам факт існування української державності. Адже урядова антивірусна кампанія з маніпулятивними підходами поглиблює економічну кризу в Україні, яка вдарить по всім сферам сучасної життєдіяльності українців.

І все це відбувається на фоні подальшої ескалації війни на східному фронті, де не припиняються ворожі обстріли російських окупантів та сепаратистських бойовиків, від яких гинуть захисники територіальної цілісності України. У цій війні за державну незалежність українські патріоти борються ще й із бюрократією та неадекватними мирними ініціативами правлячої влади, які, очевидно, корегуються проросійськими кураторами.

Щодо змісту пропонованого випуску щоквартальнника... Карантин вніс свої корективи і в наше публічне життя. На 27 березня ми організовували круглий стіл «Місцеві вибори – 2020: законодавчі зміни та політичні реалії» за участі експертів, громадських та політичних діячів. Попри його відміну ми публікуємо головні матеріали цього заходу, що і було заплановано завчасно. Дякую за професіоналізм нашим експертам. Сподіваємось, що подана інформація у журналі стане Вам у нагоді й сприятиме зростанню національної самосвідомості та громадянської культури різних поколінь українців.

Наголосимо, що редакційна політика й надалі принципова щодо засад національно-державницької ідеології, публічної взаємодії держави та інституцій громадянського суспільства, подальшого демократичного розвитку України в адекватному публічно-управлінському просторі!

Бережімо себе!

Усім здоров'я!

Слава Україні!!!!

Маріан ТОКАР,
відповідальний редактор

Рубрика: ЕКСПЕРТНИЙ ПОГЛЯД

Місцеві вибори в Україні: законодавчі зміни та політичні реалії

Українське Державотворення

Михайло САВЧИН

*Доктор юридичних наук, професор,
Ужгородський національний університет,
м. Ужгород*

ຂໍ້ມູນ

Правове регулювання місцевих виборів, *або закон про апанааж*

Мінливість виборчого законодавства завжди була притчею во язищех. Основною із цих причин є конституційна інженерія, яка, як правило, супроводжує і обслуговує залізний закон олігархії. Тобто це має на меті закріпити доступ до ресурсів шляхом розподілу посад між політичними партіями, які кардинальним чином впливають на зміст владних рішень. Таким чином, вибоче законодавство, яке є елементом підзвітності і підконтрольності уряду, перетворюється у власну антитезу, консервуючи наявну ситуацію. Це загальна біда всіх перехідних демократій, якщо вони не спираються на сформовані інститути громадянського суспільства та розвинуті політичні партії.

У матеріалі розкрито механізм виборчого законодавства як засобу збереження політичного впливу та яким чином проваджувати реальні механізми підзвітності та підконтрольності системи урядування. Для цього буде розглянуто засоби конституційної інженерії, аналіз Виборчого кодексу у контексті забезпечення демократичних стандартів місцевих виборів та їх провадження у практичну діяльність.

Конституційна інженерія та місцеві вибори

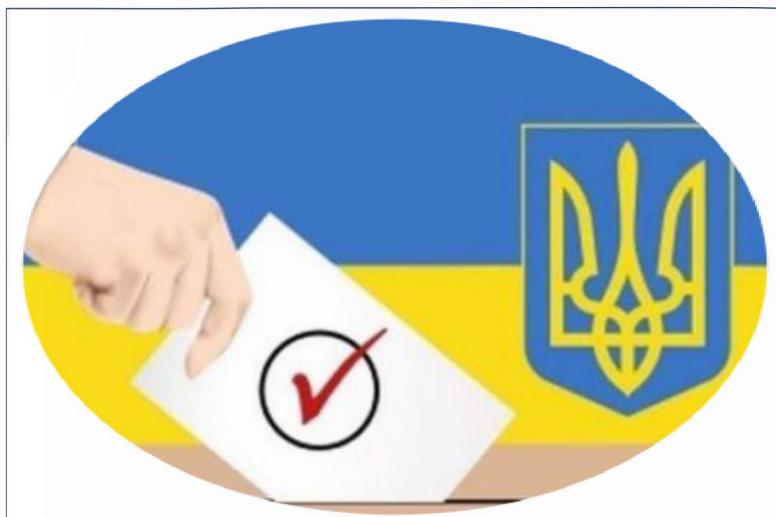
Існує кореляція між політичною волею народу та представницькою демократією: проблеми вибору та оптимізації виборчих систем¹. У його основі лежить критерій ефективності впливу виборчих систем на функціонування політичної системи суспільства, метою якого є формування ефективного уряду та дієвого демократичного контролю над урядом². Це питання тісно пов'язане із конституційною інженерією, тобто спробами за допомогою правових засобів вплинути на еволюцію партійних систем. Знання позитивних і негативних ознак цих систем дозволяє зробити адекватні висновки. При обранні в певній країні виду виборчої системи необхідно враховувати структурованість її політичної системи, рівень розвитку політичних партій парламентського типу. Приклад парламентських виборів 2002, 2006, 2007 років в Україні свідчить про неоднозначні процеси в ході цих виборів, на результати яких впливають такі критерії як ефективність і справедливість.

Ефективність виборчої системи полягає не лише в тому, яким чином вона забезпечує представництво та відображає громадську думку, а також *на основі чого формується урядова більшість*. Принаймні ефективність може проявлятися не настільки у вираженні громадської думки представницьким органом, як у здатності уряду проводити *самостійну політику з метою досягнення загального блага*.

Справедливість передбачає адекватне представництво політичних сил та забезпечення рівних умов для впливу різних політичних сил на політику уряду. Необхідною умовою справедливості представництва є невтручання адміністрації у виборчий процес, від-

сутність тиску з боку адміністрації на процес висунення кандидатів, наявність розгалуженої мережі територіальних осередків партій та наявність у них фінансових і людських ресурсів.

При визначенні у певній країні виборчої системи існує взаємозв'язок із формою/системою урядування. Парламентське правління передбачає, як правило, мажоритарну виборчу систему або пропорційну виборчу систему із значним виборчим бар'єром³. У напівпрезидентській формі правління вибір

виборчої системи є фактором конституційної інженерії, оскільки такий вибір значно впливає на вирішення основної проблеми політичного режиму – забезпечення функціональної самостійності уряду в умовах співіснування опозиційної до президента парламентської більшості, на яку спирається уряд. При президентціалізмі вибір виборчої системи зумовлений забезпеченням ефективності парламентського правління і він не впливає безпосередньо на уряд.

Специфічною рисою місцевих виборів є наближеність до громади її представників та доволі тісні зв'язки й комунікації всередині громади, а також необхідність представництва громад за регіональним стандартом. Виходячи із таких стандартів якості закону, як юридична визначеність, передбачуваність правил та правомірність очікувань, цим вимогам має відповісти законодавство про місцеві вибори.

¹ Савчин М. Політичні партії та виборчі системи: спроби конституційної інженерії у контексті сучасного конституціоналізму. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2008, № 3 (13). С. 73.

² Benoit K. The Evolution of Electoral Systems in Eastern Europe: Manuscript, the 2002 Annual Meeting of the American Political Science Association, Boston MA, August 28 – September 1.

³ Жакке Ж.-П. Конституционное право и политические институты (пер. с франц.); (Дело 2002). С. 87 – 88.

Виборчий кодекс як інституціоналізація апанаажу

Як ці стандарти втілено у Виборчому кодексі, який має комплексно врегулювати проведення виборів, серед яких також регулює і місцеві вибори? Це насправді доволі риторичне питання, яке пов'язано як із якістю викладання конституційного права та суміжних дисциплін на юридичних факультетах, так і системою добору у різні напрями юридичної професії. Наразі сьогодні діє консенсус, що така система формулювання, відтворення та примноження правил і процедур є задовільною і за-безпечує поступальний розвиток суспільства. Насправді, як нижче буде показано, такий консенсус, виходячи із критеріїв якості закону, відображає низький ступінь довіри у суспільстві, що видно на доволі маргінальному рівні розвитку партій та партікуляризму політичної системи.

Для забезпечення якісного правового регулювання виборів мають значення такі аспекти: повнота законодавчого регулювання виборчого процесу; гарантії свободи розсуду виборчих адміністрацій; гарантії балансу інтересів та рівності учасників виборчого процесу; поєднання окремих технічних елементів визначення результатів виборів (способи голосування, фіксування результатів виборів, оголошення їх підсумків тощо).

Виборчий кодекс України¹ (далі – ВК) диференціює виборчі системи у залежності від рівнів місцевого самоврядування та від кількості жителів громади. Ранжування виборчих систем згідно зі статтею 192 ВК виглядає так:

- вибори депутатів сільської, селищної ради, міської ради (міста з кількістю виборців до 90 тисяч осіб), районної у місті ради проводяться

дяться за системою відносної більшості в багатомандатних виборчих округах (не менше двох і не більше чотирьох депутатів);

- депутатів районної ради проводяться за системою відносної більшості в багатомандатних виборчих округах (не менше двох і не більше чотирьох депутатів);
  - депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, міських (міста з кількістю виборців 90 тисяч і більше осіб) рад проводяться за системою пропорційного представництва за відкритими виборчими списками кандидатів у депутати у багатомандатних виборчих округах;
  - сільського, селищного, міського (міста з кількістю виборців до 90 тисяч осіб) голови проводяться за виборчою системою відносної більшості;
  - міського (міста з кількістю виборців 90 тисяч і більше осіб) голови проводяться за мажоритарною системою абсолютної більшості;
  - старости села, селища проводяться за виборчою системою відносної більшості в межах території села, селища у складі об'єднаної територіальної громади.

Такий підхід є сумнівним з точки зору демократичної легітимації інститутів влади. Якщо стосовно системи відносної більшості можна не заперечувати щодо виборів депутатів місцевих і селищних рад чи старост, то депутати міських, районних і

регіональних рад, очільники громад мають обиратися за системою абсолютної більшості, яка доволі часто може виражатися у двотуровій системі голосування.

¹ Виборчий кодекс України: Закон України № 396-IX від 19.12.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2020, № 7 – 9, ст. 48.

Незважаючи на конституційну функцію політичних партій щодо сприяння у формуванні та вираженні політичної волі, відчувається очевидне домінування партій у процедурах на місцевих виборах. Входить доволі парадоксальна ситуація, яка пов'язана із аморфністю та відвертою слабкістю партій, які мають нерозвинені територіальні осередки. Однак, незважаючи на це саме партії є основним суб'єктом формування виборчих комісій, висування кандидатів, оскільки вони можуть зосередити організаційні та фінансові ресурси. На рівні громади це взагалі виглядає гротескно.

Ці речі поєднуються із виборчою заставою (згідно зі статтею 225 ВК така складає 500 мінімальних зарплат до Верховної Ради АРК, 4 мінімальні зарплати на кожні 10 тисяч виборців до обласних, районних і міських рад та на посаду голови міста з кількістю виборців понад 90 тисяч), яка є проявом дискримінації і створює штучні перепони для балотування на виборні посади у органах місцевого самоврядування незалежним кандидатам, а також для малих політичних партій.

Водночас вибори в багатомандатних округах із системою єдиного непередаваного голосу є наближеними за своєю природою до пропорційної системи, оскільки депутати місцевих рад обираються переважно за системою відносної більшості. Така система виборів у поєднанні із високими розмірами виборчої застави та домінуванням партій у процедурі висунення кандидатів є консервацією місцевих політичних еліт, що лише погіршить стан місцевого самоврядування. Органи місцевого

самоврядування стануть ще менш підзвітними і підконтрольними перед громадами, оскільки над ними буде тяжіти диктат політичних структур, які є в нас відверто вождистськими та аморфними. Насправді, це є ніщо інше як одягнута у модерново партійні шати система апанажу – отримання посад у користування в обмін на вірність партійному керівництву як засобу доступу до ресурсів, які будуть використовуватися у партікулярних інтересах цих груп. Це є найгірший варіант втілення залізного закону олігархії, згідно з яким виборче законодавство є засобом соціальної інженерії задля розподілу посад

розглядається як засобу доступу до ресурсів¹.

Стандарти підзвітності та підконтрольності місцевої публічної адміністрації

Основою демократичної легітимності сучасної публічної адміністрації є її наближеність та підзвітність і підконтрольність. Наближеність як елемент демократичної легітимності передбачає заміщення посад на публічній службі, зокрема в органах місцевого самоврядування на основі конкурсного відбору.

Стосовно радників місцевих рад такими засобами служать вибори і, як це не парадоксально, їх відклик. Я засуджу інститут відклику депутатів парламенту, оскільки вони предста-

¹ Robert Michels, *Political Parties. A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracies*, Batoche Books Kitchener 2001, p. 224 – 235.

вляють нації, а не виборців. Це передбачає вільний мандат та сама природа ухвалення законів та формування і підконтрольності уряду, що передбачає комунікацію і компроміс. На місцевому рівні існує безпосередня комунікація жителів громади зі своїми радниками (це тих, кого за інерцією совкової традиції ми називаємо депутатами) і відклик є цілком виправданим, оскільки він рефлексивний стосовно ефективності його діяльності у місцевій раді та у громаді.

Чи не першим прецедентом відкликання радників в історії України було відкликання десяти «депутатів» Баранинської сільської ради у 2009 році, які протягом півтора року влаштовували обструкцію діяльності цієї ради, яка не могла затвердити бюджет громади, хоча рада виграла міжнародні гранти від Японії та ЄС для розвитку інфраструктури громади. І лише після їх відклику і проведення дострокових місцевих виборів замість вибулих «депутатів» вдалося затвердити ці асигнування у структури бюджету громади. Це заклало важ-

- ❖ по-третє, не може існувати справжньої демократії, поки не дотримуються основні права, зокрема, свобода вираження поглядів, зібрань і об'єднань¹.

Висновки

Відрядним фактом є ухвалення Виборчого кодексу, що створює надію забезпечення стабільності правил гри. Однак та модель виборчої системи яка обрана для місцевих виборів є по суті легалізацією у модерні шати апанажу – системи передачі владних посад у тривале користування через диктат партій та високі загарожувальні бар'єри у вигляді виборчої застави. Незалежні «депутати» місцевих рад за таких умов будуть на маргінесі або вимушенні приставати до позицій партій.

Тут є два виходи із ситуації. Перший полягає у активізації громадського життя і жителів громади при вирішенні питань місцевого значення. Громадянська позиція і активність дасть змогу обмежити диктат політичних партій у місцевому житті та обмежити вплив місцевих товстосумів для того, щоб вони у своїй діяльності служили насамперед інтересам громади. На цій основі політичні партії чи асоціації ділових кіл можуть отримати підтримку у громад при реалізації своїх проектів на національному рівні.

Другий вихід полягає у перегляді положень ВК, оскільки вибори радників місцевих рад і голів громад мають проводитися за системою абсолютної більшості, що не виключає голосування у два тури. Допустимо обрання радників сільських рад, сільських голів і старост за системою відносної більшості, оскільки вони наближені до громади і тут діють закон преференцій, коли виборці віддають свої голоси насамперед за фаворитів змагань.

Українське Державотворення

ливе підґрунтя для формування самодостатньої громади, навколо якої сьогодні об'єдналися громади Холмока, Великих Лаз, Ярку та Руських Комарівець.

Згідно з європейськими стандартами демократії основоположні принципи виборчого доборку навіть розкриття їх у деталізованому регулюванні, як це є у нашему законодавстві, не достатні для того, щоб гарантувати їх запровадження. Так приписи і їх застосування повинні задовольняти принаймні трьом загальним стандартам:

- ❖ по-перше, виборчий закон повинен мати певну стабільність, яка захищає його від партійно-політичних маніпуляцій;
- ❖ по-друге, повинні існувати процедурні гарантії, які забезпечують безстороннє застосування цих принципів;

¹ Ключковський Ю. (ред.) *Європейський демократичний доборок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблей, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи.* (2-е вид.) (Інститут виборчого права 2009). С. 20.

Література:

1. Benoit K. The Evolution of Electoral Systems in Eastern Europe: Manuscript, the 2002 Annual Meeting of the American Political Science Association, Boston MA, August 28 – September 1.
  2. Robert Michels, *Political Parties. A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracies*, Batoche Books Kitchener 2001, p. 224 – 235.
  3. Виборчий кодекс України: Закон України № 396-IX від 19.12.2019 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2020. № 7 – 9, ст. 48.
  4. Жакке Ж.-П. Конституционное право и политические институты (пер. с франц.); (Дело 2002).
  5. Савчин М. Політичні партії та виборчі системи: спроби конституційної інженерії у контексті сучасного конституціоналізму. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2008. № 3 (13).
  6. Ключковський Ю. (ред.) *Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи*. (2-е вид.) (Інститут виборчого права 2009).

Ψ Ψ Ψ Ψ Ψ

Юрій ОСТАПЕЦЬ
Доктор політичних наук, професор,
Ужгородський національний університет,
м. Ужгород

Місцеві вибори на Закарпатті крізь партійну мозаїку: *як це було і чого очікувати?*

Місцеві вибори – це один із видів виборів, головне призначення яких обрання посадових осіб місцевого самоврядування (міський голова, староста, депутати місцевих рад). Ми сьогодні стоїмо на порозі нових місцевих виборів і у цьому зв'язку було б цікаво поглянути на досвід минулого і скористатися його уроками для майбутнього. Адже місцеві вибори 2015 року вирізнялися від попередніх тим, що проводилися другий раз поспіль незалежно від виборів парламентських. А також вони завершували електоральний цикл 2014 – 2015 років, і, відповідно відбулися під впливом президентських і парламентських виборів 2014 року. Ще один важливий урок згідно правил нового Виборчого кодексу України – партійна складова вибору громадян та виборчі можливості останніх, пропорційність щодо кількості населення та фінансова специфіка, на що варто в перспективі звертати особливу увагу....

12 2 / 2020 * УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ * Альманах

Розпочнемо з головних суб'єктів виборчого процесу. По-перше, про участь у виборах заявили політичні партії, які приймали участь або перемогли на парламентських виборах 2014 року: ПП «Блок Петра Порошенка «Солідарність», Політична партія «Об'єднання «Самопоміч», ВО «Батьківщина», ВО «Свобода».

По-друге, залишки Партії регіонів брали участь у виборах у форматі ПП «Опозиційний блок».

По-третє, відмовилися від участі у виборах ПП «Народний фронт» (головна причина – низький рейтинг), ПП «Правий сектор», а Комуністичну партію України було не допущено до участі у виборчому процесі (в грудні 2015 р. заборонено). ПП «Народний фронт» та ПП «УДАР» В. Кличка домовилися з ПП «Блок Петра Порошенка «Солідарність» про спільні партійні списки під брендом останньої.

По-четверте, як завжди, у виборах приймали участь ряд маловідомих партійних структур. Завданням одних була підготовка партійних брендів для майбутніх парламентських виборів (наприклад, Аграрна партія України, Громадський рух «Народний контроль», Політична партія «УКРАЇНСЬКЕ ОБ'ЄДНАННЯ ПАТРІОТІВ – УКРОП»), інші були проектами відомих політичних лідерів у своїх регіонах:

ПП «Партія простих людей Сергія Капліна» в Полтаві, ПП «ВО «Черкащина», ПП «Довіряй ділам» Труханова в Одесі та інші.

По-п'яте, у виборах брали участь суперечконалальні партії. Відповідно до українського законодавства таких партій де-юре бути не може, однак де-факто вони існують і беруть участь у політичному житті суспільства. Наприклад, ПП «Єдиний центр», «КМКС»–Партія угорців України («КМКС»–ПУУ) та Демократична партія угорців України (ДПУУ). Вказані партії виявляють активність лише на Закарпатті.

По-шосте, у виборах активну участь приймали низка нових, або відроджених політичних партій: ПП «Відродження», ПП «Наш край», ПП «УКРОП» та інші [2; 7].

На місцевих виборах 2015 року на Закарпатті головним було протистояння за вплив у місцевих радах між ПП «Єдиний Центр» та ПП «Блок Петра Порошенка «Солідарність». Президент України П. Порошенко оголосив, що на Закарпатті потрібно покінчити з кланами, які підпорядкували собі область. А вже 15 липня головою Закарпатської обласної адміністрації було призначено Г. Москаля, на якого і було покладено це завдання.

Таблиця 1. Порівняльний аналіз представництва політичних партій у Закарпатській обласній раді V, VI та VII скликання [3; 4]

Назва політичної сили	Обласна рада V скликання (2006 рік, 90 депутатів)	Обласна рада VI скликання (2010 рік, 108 депутатів)	Обласна рада VII скликання (2015 рік, 64 депутати)
ПП «Єдиний Центр»	–	45 (41,7 %)	19 (29,6 %)
БЮТ	25 (19,2 %)	–	–
ВО «Батьківщина»	–	8 (7,4 %)	7 (10,9 %)
Партія регіонів	15 (11,5 %)	38 (35,2 %)	–
НБ Литвина	7 (5,2 %)	–	–
«КМКС» – ПУУ	5 (3,4 %)	3 (2,8 %)	8 (разом з ДПУУ) (12,5 %)
ДПУУ	4 (3,1 %)	4 (3,7 %)	–
СПУ	4 (3,1 %)	1 (0,9 %)	–
ВБ «Наша Україна»	30 (23,8 %)	–	–
ПП «Наша Україна»	–	–	–
ПП «Фронт змін»	–	5 (4,6 %)	–
ПП «Сильна Україна»	–	4 (3,7 %)	–
ПП «Блок Петра Порошенка «Солідарність»	–	–	15 (23,4 %)
ПП «Відродження»	–	–	11 (17,2 %)
ПП «Опозиційний блок»	–	–	4 (6,2 %)

За результатами виборів 5 % виборчий бар'єр на виборах до Закарпатської обласної ради подолали 6 партій: ПП «Єдиний Центр» 19 мандатів (22,79 %), ПП «Блок Петра Порошенка «Солідарність» 15 (23,4 %), ПП «Відродження» – 11 (17,2 %), «КМКС»–ПУУ – 8 (12,5 %), ВО «Батьківщина» – 7 (10,9 %), ПП «Опозиційний блок» – 4 (6,2 %) (див.: табл. 1). Не змогли подолати 5 % бар'єр такі політичні сили, як ПП «Об'єднання «Самопоміч» (3,93 %), ВО «Свобода» (3,29 %), Радикальна партія Олега Ляшка (4,62 %), ПП «Українське об'єднання патріотів – УКРОП» (3,23 %), які по Україні загалом здобули хороші результати [4].

Для того, що б показати динаміку електора-льних уподобань закарпатців, ми у таблиці 1 подали також результати місцевих виборів 2006 та 2010 років. Результати виборів показують, що регіональні партії: «Єдиний Центр», ДПУУ, «КМКС»-ПУУ роблять конфігурацію партійної структури краю усталеною, чого не скажеш про інші регіони України, де такі партії відсутні.

Розрахунок емпіричних показників розвитку і функціонування політичних партій за результатами місцевих виборів 2006, 2010, 2015 років подано в таблиці 2.

Таблиця 2. Розрахунки індексів за результатами місцевих виборів 2006, 2010, 2015 років *

	M	ENPV	ENPS	Fe	A	G	MR
2006	-	6,16	4,36	0,77	3,29	6,68	82,54
2010	35,19	6,53	3,89	0,74	5,21	9,95	75,87
2015	50,18	7,84	4,94	0,79	4,94	9,61	77,11

***M** – Індекс електоральної мінливості (волатильності) Педдерсена; **ENPV, ENPS** – індекс ефективної кількості електоральних і парламентських партій Лааско і Таагапери; **Fe** – індекс фракціоналізації Рея; **A** – індекс агрегації Маєра; **G** – індекс диспропорційності виборчих систем Галлахера; **MR** – індекс пропорційності виборчих систем Макі-Роуза.

Індекс електоральної мінливості Педерсена за вказаний період є досить великим, що свідчить про високий рівень електоральної волатильності (неусталеності партійних уподобань) виборців Закарпаття. Але цей рівень міг бути значно вищим, як би не три регіональні партії, які стабілізують електоральний вибір на місцях.

У відповідності з думкою Л. Маєра,вища величина індексу агрегації означає більш концентрований вимір партійної структури регіону, що в цілому сприяє стабілізації системи коаліційних домовленостей. Найвищим рівнем агрегації був за результатами місцевих виборів 2010 року.

Індекс диспропорційності Галлахера і пропорційності Макі-Роуза вказуть на середній рівень диспропорційності/пропорційності. На нашу думку на виборах до обласних, районних та міських рад виборчий бар'єр потрібно зменшувати задля підвищення рівня пропорційності при розподілі депутатських мандатів.

Ефективна кількість електоральних партій коливалась від 6,16 до 7,84, а партій, представлених в легіслатурі від 3,29 до 4,94. Індекси

вказують на відносно помірний рівень фрагментації партійної структури Закарпаття.

Якщо підрахувати кількість мандатів, отриманих партіями до обласної, районних та міських рад обласного підпорядкування (всього 679 депутатів), то можна побачити, що найбільшу кількість депутатських мандатів здобули такі політичні сили: ПП «Єдиний Центр» – 174 мандати (25, 63 %, у 2010 – 40 %), ПП «Блок Петра Порошенка «Солідарність» – 122 (17,94 %), ПП «Відродження» – 106 (15,61 %, у 2010 – 0,8 %), ВО «Батьківщина» – 58 (8,54 %, у 2010 – 7,7%), КМКС-ПУУ – 46 (6,77 %, у 2010 – 3,6 %), ПП «Опозиційний блок» – 37 (5,45 %), ДПУУ – 33 (4,86 %, у 2010 – 3,9 %), Радикальна партія Олега Ляшка – 22 (3,24 %), ПП «Об'єднання «Самопоміч» – 19 (2,8 %), ПП «Наш край» – 15 (2,21 %) [3, с. 337 – 364].

Найбільш політично строкатими за результатами виявились міські ради у м. Ужгороді та м. Хусті. До міських рад цих міст пройшли найбільше партій. До Ужгородської міської ради – 9, а до Хустської – 7. Причому перемогу на виборах до Хустської міської ради отримала ПП «Конкретних справ» – 16 мандатів.

тів з 34. Також до ради пройшла ВО «Свобода» та Українська народна партія.

Аналізуючи місцеві вибори 2015 року на Закарпатті, окрім слід зупинитися на електоральних процесах в угорській національній меншині. У м. Берегові 5 вересня 2015 року відбулася спільна конференція партійних організацій Демократичної партії угорців України та Партії угорців України – КМКС, на яких затверджено підписану керівниками політичних сил Угоду про співпрацю виборах до місцевих рад 2015 року. Було домовлено, що в Закарпатську обласну раду буде сформовано один партійний список від ПУУ-ТУКЗ, до якого 50 / 50 ввійдуть і представники ДПУУ. У територіальні

громади нижчого рівня – районні та міські відбиралися кандидатів, які мають вищий рейтинг [3, с. 337 – 364].

Рішення про співпрацю на виборах, яке було прийнято вперше за історію незалежної України, принесло свої позитивні результати. До обласної ради ПУУ-ТУКЗ набрала 9,44 % голосів виборців і 8 депутатських мандатів. Крім того ПУУ-КМКС здобула депутатські мандати у наступних радах: Берегівська районна – 12 мандатів, Виноградівська районна – 7, Мукачівська районна – 4, Ужгородська районна – 8, Чопська міська – 7, Хустська міська – 3, Ужгородська міська – 2, Мукачівська міська – 3. ДПУУ має таку кількість депутатів: Берегівська районна – 7, Виноградівська районна – 4, Чопська міська – 12 [4]. Низка аналітиків, журналістів, характеризуючи результати волевиявлення на Закарпатті, акцентували на такій специфіці регіону, як підкуп виборців. Причому йшлося про системний підкуп різними партійними структурами, який масово розпочався у 2010 році. В даному контексті В. Приходько підкреслює, що якщо не припинити підкуп виборців, то в майбутньому вибори будуть перетворені на фарс, а голос

виборця перетвориться на товар [6].

У регіоні черговий раз було застосовано технологію маніпуляції з результатами соціологічних опитувань та екзит-полами, які не відображають електоральні вподобання. Ця виборча технологія справляє вплив на електоральний вибір, а її системне та надмірне застосування в області дискредитує довіру до соціології. Позитивним є те, що партійні штаби все частіше звертаються до фахових соціологів з проханням вивчити вподобання електорату, але результати такого дослідження в переважній більшості випадків залишаються для внутрішнього користування, а відтак вони не редагуються лідерами партій.

Місцеві вибори 2015 року на Закарпатті були успішними для нових партійних проектів, таких як ПП «Українське об'єднання патріотів – УКРОП», ПП «Відродження», ПП «Наш край», Аграрна партія України та інших. Але як показує політична практика їх успіх був тимчасовий, і після виборів, вони про себе нічим не заявили, наобіцявши при цьому країнам багато позитиву.

Одним із видів місцевих виборів є перші вибори в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ). Тривалий час на Закарпатті такі вибори практично не проводилися в силу об'єктивних причин (штучне стримування реформи децентралізації у 2015 – 2019 рр.). Значна кількість депутатів була обрана на Закарпатті (230 депутатів) 22 грудня 2019 року після того, як реформу децентралізації на рівні області було розблоковано новим керівником Закарпатської ОДА І. Бондаренком.

За результатами виборів було обрано 228 депутатів: із них 135 самовисуванців, 44 висунуті ПП «Слуга народу», 28 – ВО «Батьківщина», 12 – ПП «Єдиний Центр», 5 – ПП «Наш край», 4 – ПП «Опозиційна платформа – За життя». У розрізі ОТГ вимір партійного висунення депутатів виглядає наступним чином (див.: табл. 3) [4].

Таблиця 3. Партийний вимір висунення депутатів на виборах до місцевих рад ОТГ Закарпатської області, обраних за результатами перших виборів 22 грудня 2019 року [4]

Назви партій*	С/В	СН	Б	ЕЦ	НК	ОПЗЖ	Усього
Великобрезнянська селищна громада	11	8		5		1	25
Косонська сіл. гром.	21	5					26
Зарічанська сіл. гром.	22		4				26
Камянська сіл. гром.	14	2	4	4		1	25
Довжанська сіл. гром.	10	13		3			26
Горондівська сіл. гром.	13	4	5		4	4	26
Керецківська сіл. гром.	14	6	5				26
ОНоківська сіл. гром.	16	5	1				22
Холмківська сіл. гром.	14	1	9		1	1	26
Усього	135	44	28	12	5	4	228

*С/В – самовисунення, СН – «Слуга народу», Б – ВО «Батьківщина», ЄЦ – «Єдиний Центр», НК – «Наш край», ОПЗЖ – «Опозиційна платформа – За життя».

Якщо говорити про Україну в цілому, то вибори до місцевих рад ОТГ показали, що найбільшу кількість мандатів отримали чотири партії: ПП «Слуга народу», ВО «Батьківщина», ПП «Наш край», ПП «Опозиційна платформа – За життя». При чому рівномірно в областях, де проводилися вибори, була підтримка лише двох партій ПП «Слуга народу» та ВО «Батьківщина». Інші партії, які висунули кандидатів до рад ОТГ, мали ситуативну підтримку в залежності від регіону. Так, в областях Західної України мандати отримали висуванці НРУ, ВО «Свобода», Українська Галицька партія, ПП «Воля», а в Південно-Східному – ПП «Опозиційна платформа – За

життя», ПП «Довіряй ділам», Центральному – ПП «Європейська солідарність», ПП «Рідне місто», Аграрна партія України.

Інший висновок, який ми можемо зробити за результатами виборів – відсутність дієвих місцевих осередків партій, оскільки більшість тих, хто обраний до місцевих органів влади безпартійні.

І насамкінець: незабаром відбудуться чергові місцеві вибори, тому закарпатці повинні добре подумати перед тим як віддати свій голос. А віддавати його потрібно не за красиві слова, а за реальні дії тих, хто себе зарекомендував у селі, місті чи районі.

Література:

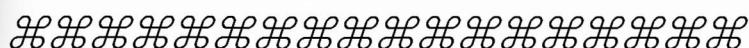
- Література.**

  1. Електоральні процеси України в регіональному вимірі: Буковина і Закарпаття: монографія / Під ред. А. Круглашова і М. Токаря; [Ред. колегія: М. Зан, М. Гуйтор, Ю. Остапець, Н. Ротар; Відп. за випуск М. Токар]; НДІ політичної регіоналістики (Ужгород), НДІ європейської інтеграції та региональних досліджень (Чернівці). Ужгород: Поліграфцентр «Ліра», 2014. 552 с.
  2. Місцеві вибори 2015 (Обрані депутатами). URL: <http://www.cvk.gov.ua/wvm2015/wm001.html>
  3. Остапець Ю. Електоральні процеси на Закарпатті у контексті загальнонаціональних виборів: Монографія. Ужгород: Поліграф центр «Ліра», 2016. 412 с.
  4. Офіційний сайт Центральної Виборчої Комісії URL: <http://www.cvk.gov.ua>
  5. Політичні партії і вибори: українські та світові практики: збірник статей і тез за результатами наукової конференції «Політичні партії і вибори: українські та світові практики (пам'яті Юрія Романовича Шведи)» від 8 жовтня 2016 року / За заг. редакцією А. Романюка. Львів: Простір-М, 2017. 382 с.
  6. Приходько В. Близькі і ницість української буржуазії на тлі місцевих виборчих процесів. *Срібна Земля-Фест*. 2015. 13-19 листопада.
  7. Результати місцевих виборів 2015 роке. URL: http://texty.org.Ua/pg/news/textynewseditor/read/63067/Rezultaty_miscevyh_vyboriv2015_Najbilshe_ytratyla_Samopomich_dodaly

Маріан ТОКАР

Кандидат історичних наук, професор,
Центр досліджень проблем державотворення
Карпатського університету ім. Августині Волошина,
м. Ужгород

Громадські організації та місцеві вибори: публічний інтерес громад

Сьогодні громадські організації не є прямими суб'єктами виборчих процесів України. Їхня безпосередня участь у виборах обмежується дозволом мати своїх офіційних спостерігачів, супроводом агітаційної та моніторингової кампанії. Але так було не завжди. На зорі Української Незалежності вони були чи не головними гравцями виборчих перегонів, оскільки мали вику ступінь довіри серед громадян, були реальними виразниками їхнього публічного інтересу. Але нині діють нові правила. Чи можна і чи потрібно їх змінювати – вирішувати громадянському суспільству. Очевидним залишається факт партійної неефективності щодо реалізації публічних інтересів громадян, що впливає на втрату авторитету політичних організацій, які маніпулятивно актуалізують себе лише в передвиборчих марафонах. Одночасно, реформа децентралізації та творення нових територіальних суб'єктів – ОТГ – кидає виклик громадянам щодо можливостей самим захищати свої індивідуальні та колективні інтереси. Місцеві вибори і є таким шансом. Як себе в такій ситуації можуть поводити громадські організації, і які вигоди можуть мати місцеві громади – про це у авторських роздумах...

Отже, місцеві вибори в Україні – спосіб формування представницьких органів місцевого самоврядування в Україні та органів влади Автономної Республіки Крим (Верховної Ради Автономної Республіки Крим, обласних, районних, міських, районних у містах, сільських, селищних рад, сільських, селищних, міських голів) та старост¹.

Жодний діючий нормативно-правовий акт сьогодні безпосередньо не передбачає надання громадським організаціям права брати участь у місцевих виборах. Таку прерогативу мають виключно політичні партії, для яких це основна мета функціонування та які сприяють формуванню й вираженню політичної волі громадян (Р. 2 ст. 36 Конституції України)².

¹ Про місцеві вибори: Закон України. Документ 595-VIII, чинний, поточна редакція – Редакція від 20.03.2020, підстава – 524-ІХ. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19>

² Конституція України. Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава – 27-ІХ. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

Відповідно до цього, політичні партії (на відміну від усіх інших об'єднань громадян), як особливий вид об'єднань громадян, офіційно визнаються суб'єктами політичної діяльності у державі та учасниками місцевих виборів¹.

Законодавство України розмежовує поняття політичної партії та громадської організації саме на рівні їхньої політичної участі. Так, політична партія – це зареєстроване згідно з законом добровільне об'єднання громадян – прихильників

певної загаль-
нонаціональ-
ної програми
суспільного
розвитку, що
має свою ме-
тою сприяння
формуванню і
вираженню
політичної во-
лі громадян,
бере участь у
віборах та ін-
ших політич-

них заходах (ст. 2 Закону України «Про політичні партії в Україні»)². А громадська організація «свого» закону немає, а виступає в рамках підвиду громадського об'єднання, що діє як «об'єднання, засновниками та членами (учасниками) якого є фізичні особи» й «для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних, та інших інтересів» (ст. 1 Закону України «Про об'єднання громадян»)³. Відтак, участь у виробленні державної політики, формуванні ор-

ганів влади, місцевого та регіонального самоврядування і представництво в їх складі можуть брати лише політичні партії і, на жаль, на нашу думку, політична діяльність у змісті виборчої суб'єктності, у тому числі представництво у місцевій владі, для громадської організації є сьогодні за межею правової сутності.

Нагадаємо, що перші більш-менш демократичні в Україні місцеві вибори проходили за інших умов. Останній «радянський» проект Закону «Про вибори народних депутатів УРСР» хоч і зберігав усі антидемократичні положення союзного закону, за яким проводилися вибори весною 1989 року, під

тиском громадськості був змінений. Тоді, незважаючи на протидію партійно-державної влади, «громадський» законопроєкт був опублікований у газеті «Літературна Україна», яка була чи не єдиним офіційним рупором національно-демократичних сил. Більшість новітніх громадських організацій, зокрема популярний НРУ, підтримала його. Майже відразу «на адресу Президії Верховної Ради УРСР надійшло понад 230 тисяч зауважень і пропозицій до офіційного законопроекту про вибори, сім варіантів альтернативних проектів. Така активність населення України на фоні зростання впливу НРУ та інших демократичних формувань змусила партійну владу республіки врахувати громадську думку із цього питання»⁴. Попри те, що 18 жовтня 1989 року на пленумі ЦК КПУ тодішній перший секретар ЦК Компартії України В. Івашко висловився про недоцільність виборів З'їзду народних депутатів України та виборів від громадських організацій, 28 жовтня Верховна Рада УРСР

¹ Жукровський Я. Чи можуть ГО брати участь у місцевих виборах? *Гурт*. 2009. URL: <https://gurt.org.ua/blogs/%D0%AF%D1%80%D0%BA%D0%BE%20%D0%96%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9/155/>

² Про політичні партії в Україні: Закон України. Документ 2365-III, чинний, поточна редакція – Редакція від 13.02.2020, підстава – 440-IX. Законодавство України. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>
зПро громадські об'єднання: Закон України. Документ 4572-VI, чинний, поточна редакція – Редакція від 13.02.2020, підстава – 440-IX. Законодавство України.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17> URL:

⁴ Кобута С., Кобута Л. Демократичні вибори в Україні 1990 року: особливості проведення та наслідки. *Вісник Прикарпатського університету: Серія: Історія*. Випуск 17. С. 40. С 35 – 45.

прийняла новий Закон про вибори з «громадськими» рекомендаціями¹.

Упродовж 1989 – 1990 років, незважаючи на складність ідеологічного протистояння, все ж тактика демократичних сил дала свої плоди: «офіційно з новітніх формувань зареєстрованим було тільки Товариство української мови, тому його регіональні організації брали на себе місію висунення претендентів у кандидати представників від Руху, УГС, («Просвіти» – авт.) інших опозиційних структур, їхню офіційну реєстрацію»². Завдяки цьому, представництво громадських організацій вперше отримало можливість відстоювання своїх публічних інтересів у місцевих радах. Подальші суспільнополітичні процеси партизували суспільну активність і підготували підґрунтя для участі партій у виборчих процесах.

Тепер повернемось у наші дні. Виходячи із сучасних норм нового Виборчого кодексу партія є єдиним суб'єктом виборчого процесу. Однак, на чому варто наголосити, вони можуть висувати місцевих громадян, які не є їхніми членами. А отже, може спрацювати своєрідний суспільний договір, за яким місцева громада може висунути із свого середовища активного представника чи захисника їхніх публічних інтересів, ким може бути й член або лідер громадської організації. Завдяки такій ситуації, громадська організація, яка сутнісно є представництвом «народу», «громади», «громадян». може надати природного наповнення поняттю «народовладдя». Її представники таким чином отримують не тільки «право на владу», а й можуть бути залучені на повноправних підставах до системи публічного управління й процесу державотворення на

місцях, що й гарантовано нормативно-правовими зasadами демократичної держави³.

Відстоюємо думку, що попри обмеження виборчої участі для громадської організації, вона залишається кращим ніж партія інструментом акумулювання групових інтересів місцевої спільноти – територіальної громади. Це має спонукати до соціальної відповідальності громадян, котрі спроможні пожертвувати особистими, приватними інтересами заради колективних, суспільних, які врешті вже згодом сприятимуть отриманню ним же індивідуальних благ. Адже поняття «публічності» в даному розумінні стосується громадянської спільноти та її просторово-об'ємної діяльності, в змісті якої зосереджена соціальна, а отже – публічна природа. У цьому сенсі – громадський інтерес (соціумний) можна розглядати як публічний інтерес (також соціумний), що є

синергією багатьох індивідуальних інтересів. На нашу думку, саме феномен громадської організації є добрим цьому прикладом.

Зауважимо, що у зміст децентралізації за кладена суть сучасного реформування адміністративно-управлінського характеру відносин в Україні. Однією з центральних проблем, у цьому контексті, є проблема децентралізації як загальнодержавного напряму системних перетворень в державі, що передбачають «створення комфортного та безпечної середовища для життя людини в Україні... шляхом побудови ефективної системи влади на всіх рівнях (громада – район – область), передачею максимально можливої кількості повноважень на найближчий до громадянина

¹ Про вибори народних депутатів Української РСР: Закон УРСР від 27.10.1989 р. № 8304-XI. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1989. Додаток до № 45. 21.

² Кобута С., Кобута Л. Демократичні вибори в Україні 1990 року: особливості проведення та наслідки. *Вісник Прикарпатського університету: Серія: Історія*. Випуск 17. С. 41. С 35 – 45.

³ Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 24 березня 2012 р. № 212/2012. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/682016-19805>.

рівень – громадам»¹. У цьому ж напрямку можиться про надання якісних і доступних соціальних послуг громадянам. У нашому випадку цю місію можуть виконувати громадські організації – і як посередники між суб'єктами публічних відносин (наприклад, інституції держави – ОТГ), і як виконавці певних соціально-сервісних послуг, на які є запити як громади, так і держави.

Нівелювання надмірної централізації й необґрунтованого посилення державної влади – це сучасний виклик не тільки громадським організаціям, а й оптимізації політики держави у напрямку сприяння розвитку громадянського суспільства та його елементам. І тут громадські організації, під час місцевих виборів, можуть володіти засобами впливу на публічну владу, апелюючи до взаєморозуміння та взаємовідповідальності всіх сторін публічно-управлінських відносин. Важливо, щоб місцева громада зрозуміла цінність самоуправління й визнала в особі громадських організацій потрібний суб'єкт співпраці в напрямку надання публічних послуг індивідуальним чи груповим представникам громади, що може здійснюватися на основі контрактних взаємовигідних умов та загально-прийнятих у демократичній державі нормативно-правових документів.

Місцеві вибори є вдалою можливістю активізувати залучення до публічної політики таких форм самоорганізації громадянської життєдіяльності як об'єднані територіальні громади. На етапі їх творення й перших кроків автономного існування роль громадських організацій, що здійснюють суспільно-корисну дію, значно зростає. Нове позиціювання таких публічних організацій приваблює інтереси громад своєю готовністю до виконання соціальних замовлень місцевого населення на основі сучасних управлінських і технологічних

інновацій. Громадська організація, беручи на озброєння новітні підходи в публічній політиці, управлінні, комунікації, інноваційних технологіях, усвідомлено позиціонує себе необхідним публічним посередником між державою та соціумом. Вважаємо, що у переходічних умовах децентралізаційного процесу в Україні, а особливо в регіонах із вразливою соціальною інфраструктурою, така публічна політика є цілком виправданою і по-требує належного розуміння й підтримки з боку правлячої влади.

Вищенаведені аргументи закликають до актуалізації забезпечення різних форм концептуальної єдності спільної публічно-

управлінської діяльності громадських організацій, як демократичних елементів громадянського суспільства та держави. Вважаємо такий підхід викликом сучасного розвитку інноваційних публічно-управлінських відносин, що змушують до поглиблення і конкретизації механізму реалізації демократичних процедур. На нашу думку, соціальний аспект таких відносин сьогодні постає багатофункціональним феноменом різнопривілеїв децентралізації вписується у вимоги розвитку сучасної світової демократії. А конструкт відкритого середовища, як стабільно існуючий публічний простір взаємодії інтересів, у якому головну роль відіграє інтерес громадянина та спільнот, в яких проходить його життедіяльність, потребуватиме ефективної та тісної співпраці громадських організацій із органами державної влади, органами місцевого самоврядування, об'єднаними територіальними громадами та може отримати належну підтримку в змісті державної політики в напрямку об'єктивного сприяння розвитку громадських організацій².

¹ Єгорова В.С. Процес децентралізації влади в Україні. Конституційне право та конституційний процес в Україні: часопис Київського університету права. Вип. 4. 2017, С. 66.

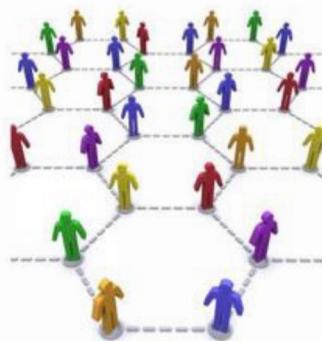
² Токар М.Ю. Актуальність забезпечення концептуальної єдності управлінської діяльності громадських організацій та держави. *Актуальні проблеми державного управління*: зб. наук. пр. Харків: Вид-во ХарПІДУ НАДУ «Магістр», 2019, № 1 (55). С. 34.

Виникає питання, у якій практичній ситуації може проявити себе новітня роль громадської організації? Зосередимо увагу на прикладі її взаємодії з новою формою громадської самоорганізації – об'єднаної територіальної громади у контексті їх модернізованої взаємодії з державою. Беручи до уваги те, що формування простору новосуб'єктних відносин є лише однією із складових загальнодержавної реформи децентралізації влади в Україні, на нашу думку, вона є практичним викликом усій демократичній системі держави у змісті спроможності на суспільний консенсус і реалізації перспектив розвитку всеохоплюючої публічної політики, а також еволюції публічного управління тощо. Говорити про успіхи цього процесу ще зарано, оскільки очевидними є складності його практичної реалізації на місцях. Ale ймовірність позитивних змін є очевидною в розрізі розуміння процесу творення територіальних громад як формату перерозподілу публічно-управлінських повноважень і як одного із напрямів співпраці громадянського суспільства та держави.

Усвідомлюючи реальність таких змін, повністю погоджуємося з думкою сучасних учених, що «феноменальність територіальної громади полягає в тому, що носій самоврядних функцій є не тільки об'єктом управлінських рішень, а й самостійно їх приймає і здійснює, тобто одночасно виступає об'єктом і суб'єктом управління»¹. У такому контексті зростає важливість зачленення до місцевих виборів «рідного» елементу, тобто місцевих громадян, котрі краще знайомі із проблемами місцевого «вживання».

Перш за все зауважимо, що в цій ситуації потрібна віра громадян у власні сили та можливості. Відчуття потребності у громадянському суспільстві є важливою ознакою демократії. В центрі уваги реформи постає людина, її по-

гляди на життя, її публічні інтереси. Водночас можливість співучасти громадян у реалізації державних функцій – це серйозний крок у розвитку публічного управління. На жаль, більшість громадян сьогодні не готові до активного індивідуального прояву своєї громадянської позиції, але схильні її проголосити колективно, особливо для вирішення публічних питань їхньої життєдіяльності. Тому громадським організаціям варто працювати над зростанням дієвого авторитету об'єднань громадян як публічного інструменту, що репрезентує публічні інтереси громадянського загалу особливо в регіональному середовищі².

Ураховуючи вищенаведене обґрунтування можливості публічної співпраці суспільно-корисної громадської організації з об'єднаною територіальною громадою можна в перспективі розглядати з мотиваційної, кадрової, функціональної та інноваційної позицій. Упевнені, що використання управлінсько-інноваційних підходів є механізмом творення абсолютно нових умов міжсуб'єктних публічних відносин у державі. Таким чином, виходячи з такої диспозиції та враховуючи наявний досвід, вважаємо, що саме громадські організації можуть і повинні взяти на себе публічно-посередницькі функції, які активізують повноцінну реалізацію багатьох змін та реформ, у тому числі й децентралізації³.

Особливо важливою пропонована диспозиція є для депресивних регіонів України та в локаціях із вразливою соціальною інфра-

¹ Павлов О. Сільська територіальна громада як складник політичної системи суспільства. *Політичний менеджмент*. 2007. №3. С. 63 – 64. URL: <http://dspace.nbuvg.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8856/07-Pavlov.pdf?sequence=1>.

² Не субвенціями єдиними: як мешканці нових громад змінюють свої міста та села. *Запорізька правда. ZP_Правда*. URL: <http://zppravda.info/2018/09/19/ne-subventsiiamy-iedynymu-iak-meshkantsi-novykh-hromad-zminiuut-svoi-mista-ta-sela/>.

³ Токар М.Ю. Можливості співпраці громадської організації з об'єднаною територіальною громадою. *Публічне управління ХХІ століття: синтез науки та практики: Збірник тез XIX Міжнародного наукового конгресу* (м. Харків, 19 квітня 2019 р.). Харків: ХарПІДУ НАДУ «Магістр», 2019. С. 177 – 178. URL: http://kbuapa.kharkov.ua/e-book/conf/2019-2/2019_02.pdf.

структурою, де місцевим громадянам доводиться зіштовхуватися з чималою кількістю проблем. Також слід звернути на це увагу й громадам, де значну частину населення складають представники національних меншин. Адже вони мають значні проблеми із вмотивованим позиціюванням своїх колективних публічних прав на управління й вирішення питань місцевого значення у територіальних громадах, у межах яких вони проживають. Це стосується, насамперед, не слов'янських груп (роми, угорці, румуни, євреї, ін.). Зауважимо, що регіональний спектр проблем накладає негативний відбиток на питання інтеграції до українського суспільства багатьох національних меншин. Тому варто приводити в єдність плани й дії органів публічної влади й інституцій громадянського суспільства та випрацьовувати виважену інтеграційну політику особливо на низинному публічно-управлінському рівні, де вона є найбільш чутлива і вразлива.

Таким чином, вважливо, щоб вироблення перспективних планів розвитку територіальних громад здійснювалося з урахуванням публічно-управлінських аспектів, а особливо таких, що залежать від активного залучення всіх представників локального середовища до роботи в місцевих органах влади. Одночасно це б сприяло налагодженню ефективних партнерських відносин із громадськими організаціями, стимулювало б кожного суб'єкта до рівноправності й справедливості у веденні публічної політики та захисту публічних інтересів.

Самі ж громадські організації зацікавлені у публічній взаємодії з усіма суб'єктами публічно-управлінських відносин, а їхнє ставлення до вирішення соціальних проблем територіальних громад пропонуємо розглядати крізь можливість позицювання себе як суспільно-корисної інституції. Саме завдяки затребуваності територіальної громади у системних послугах незалежних від держави організацій і криється, на наш погляд, шанс модернізації державотворчого потенціалу громадянського суспільства.

Отже, в Україні взаємодія об'єднаних територіальних громад і громадських організацій є однією із актуальних проблем сучас-

ності, що й показує їх пріоритетна суспільно-корисна активність у змісті публічно-управлінських відносин. Вона може здійснюватися завдяки використанню популярних сервісних механізмів, таких як: просвіта і громадянське виховання, управлінська й технологічна інноваційність, медіаграмотність, креативні індустрії, соціально-сервісна підтримка. Мотиваційна складова діяльності громадських організацій зосереджена переважно у суспільно-корисній співпраці з органами державної влади, органами місцевого самоврядування, територіальними громадами, зокрема. На нашу думку, їхня соціально-сервісна орієнтація є взаємокорисною для становлення нового формату відносин між державою та громадянським суспільством. А публічна політика, що є інструментом такої синергетичної взаємодії, сприяє

вкоріненню демократичних цінностей, поширенню серед громадян культури взаємоповаги, рівності, соціальної справедливості. У цьому контексті безпосередня участь громадян у місцевих виборах та право бути обраним за новим Виборчим кодексом дає шанс на зростання в них соціальної відповідальності. Тому можливість співпраці громадської організації з органами місцевого самоврядування, територіальними громадами наштовхує на думки з приводу змін у змісті державної політики, спрямованої на сприяння розвитку громадських організацій. А для того, щоб вона мала конкретно-прикладний публічний характер, припускаємо виділення їхньої суб'єктності з-поміж інших інституцій громадянського суспільства (спілки, об'єднання, фонди, інші органи самоорганізації громадян).

Так чи інакше, але саме зараз, унаслідок реформи децентралізації, зміни парадигми публічно-управлінських відносин та нових можливостей Виборчого кодексу в Україні, громадянам варто взяти на себе соціальну і політичну відповіальність та спробувати на місцях «взяти» владу у свої руки й здійснити давній, життєважливий український вислів – «У своїй хаті, своя й правда, і сила, і воля»...

22 2 / 2020 * УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ * Альманах

Література:

1. Єгорова В.С. Процес децентралізації влади в Україні. *Конституційне право та конституційний процес в Україні: часопис Київського університету права*. Вип. 4. 2017. С. 66 – 69.
2. Жукровський Я. Чи можуть ГО брати участь у місцевих виборах? *Гурт*. 2009. URL: <https://gurt.org.ua/blogs/%D0%AF%D1%80%D0%BA%D0%BE%20%D0%96%D1%83%D0%BA%D1%80%D0%BE%D0%B2%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B8%D0%B9/155/>.
3. Кобута С., Кобута Л. Демократичні вибори в Україні 1990 року: особливості проведення та наслідки. *Вісник Прикарпатського університету: Серія: Історія*. Випуск 17. С 35 – 45.
4. Конституція України. Документ 254к/96-ВР, чинний, поточна редакція – Редакція від 01.01.2020, підстава – 27-ІХ. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
5. Не субвенціями єдиними: як мешканці нових громад змінюють свої міста та села. *Запорізька правда. ZP_Правда*. URL: <http://zp-pravda.info/2018/09/19/ne-subventsiamy-iedynymy-iak-meshkantsi-novykh-hromad-zminiuut-svoi-mista-ta-sela/>.
6. Павлов О. Сільська територіальна громада як складник політичної системи суспільства. *Політичний менеджмент*. 2007. №3. С. 63 – 64. URL: <http://dspace.nbuu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/8856/07-Pavlov.pdf?sequence=1>.
7. Про вибори народних депутатів Української РСР: Закон УРСР від 27.10.1989 р. № 8304-XI. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1989. Додаток до № 45. 21.
8. Про громадські об'єднання: Закон України. Документ 4572-VI, чинний, поточна редакція – Редакція від 13.02.2020, підстава – 440-ІХ. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>.
9. Про місцеві вибори: Закон України. Документ 595-VIII, чинний, поточна редакція – Редакція від 20.03.2020, підстава – 524-ІХ. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/595-19>.
10. Про політичні партії в Україні: Закон України. Документ 2365-ІІІ, чинний, поточна редакція – Редакція від 13.02.2020, підстава – 440-ІХ. *Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2365-14>
Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 24 березня 2012 р. № 212/2012. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/682016-19805>.
11. Токар М.Ю. Актуальність забезпечення концептуальної єдності управлінської діяльності громадських організацій та держави. *Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. Харків: Вид-во ХарПІДУ НАДУ «Магістр», 2019. №. 1 (55). С. 27 – 34.*
12. Токар М.Ю. Можливості співпраці громадської організації з об'єднаною територіальною громадою. *Публічне управління ХХІ століття: синтез науки та практики: Збірник тез XIX Міжнародного наукового конгресу* (м. Харків, 19 квітня 2019 р.). Харків: ХарПІДУ НАДУ «Магістр», 2019. С.177 – 180.

Ψ ψ ψ ψ ψ

Українське Державотворення

ВИБОРЧИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ і МІСЦЕВІ ВИБОРИ: додаткова інформація, коментарі

Хроніка набрання чинності:

- ✓ 19 грудня 2019 року – новий Виборчий кодекс України схвалений депутатами Верховної Ради України.
- ✓ 28 грудня 2019 року – новий Виборчий кодекс України підписаний Президентом України.
- ✓ 1 січня 2020 року – новий Виборчий кодекс України почав діяти (за винятком деяких підпунктів перехідних положень).

Сутнісні особливості:

Виборчий кодекс України передбачає пропорційну виборчу систему з відкритими регіональними списками. Виборці отримають можливість голосувати не лише за партію, а й за конкретного кандидата в списку партії. Отже, відкриті списки та скасування мажоритарки – ма- буть, один із найважливіших позитивів нового Виборчого кодексу.

Взяти участь у розподілі депутатських мандатів отримають партії, які подолають бар'єр в 5%. Кількість мандатів дляожної партії залежатиме від рівня підтримки виборцями.

Згідно з новим Виборчим кодексом, парламентські вибори проводитимуться в єдиному загальнодержавному багатомандатному окрузі. Голосувати будуть у 27 виборчих регіонах, які в основному збігаються з областями. У Дніпропетровській області та Києві передбачено створити по два виборчих округи. Разом із тим Херсонська область та Автономна Республіка Крим об'єднані в один виборчий регіон. Закордонний виборчий округ відноситься до Києва.

На деяких територіях голосування може не проводитися, зокрема, через тимчасову окупацію. Виборці з відповідних регіонів зможуть взяти участь у голосуванні, змінивши місце голосування.

Право кандидатів висувати кандидатів надали політичним партіям. Причому партія зможе висунути як члена партії, так і безпартійного. Партії – учасники парламентських виборів – мають заплатити заставу в розмірі тисячі мінімальних зарплат.

Предбачається, що партія формує загальнодержавний список із 450 кандидатів, а також розподіляє ті ж прізвища на регіональні списки для кожного з 27 виборчих регіонів. До регіональних списків не входять тільки дев'ять осіб із загальнодержавного списку (за інформацією аналітичного порталу «СЛОВО і ДЛО» від 01.01.2020).

Місцеві вибори і карантин:

Коментар: Маріан ТОКАР, Центр досліджень проблем державотворення Карпатського університету імені Августина Волошина (Ужгород):

– Швидоплинне поширення коронавірусу в Україні співпало з початком виборчого сезону, який мав дати старт місцевим виборам – 2020 року. День виборів – 25 жовтня – під великим питанням. Центральна виборча комісія вже порахувала, що майже на 29 тисяч виборчих дільниць може прийти близько 27,2 млн виборців. Якщо карантин, пов'язаний із поширенням коронавірусу затягнеться, а дату виборів не будуть переносити, то є заначна загроза їх зриву через низьку явку громадян, які боятимуться прийти на виборчі дільниці.

Інший варіант – проведення місцевих виборів у форматі онлайн-голосування, що б засвідчило про успіхи анонсованої пануючою владою діджиталізації. Але в контексті соціально-економічної нестабільності, та й більше того – передбачуваної економічної кризи в Україні – це маломовірно.

Відтак, у такій ситуації існує й варіант із перенесенням місцевих виборів на наступний 2021 рік. Можливо? Побачимо. Для правлячої влади – це серйозна небезпека щодо втрати влади. Вона постає перед фактом неминучості появи щонайменше двох проблем. Перша – це економічна

криза, що змушує переглянути бюджет країни на 2020 рік і, за певних обставин, відмовитися від виборів, перевівши закладені на цей процес кошти на її подолання. Друга – це різке падіння

авторитету й реального рейтингу партії «Слуга народу», що ставить під сумнів реалізацію обіцянок її лідерами швидких і позитивних змін для життя українців. Натомість, опозиційні сили тотально використовуватимуть тему процесу запобігання поширенню вірусу й подальшого падіння економічних показників у державі з метою критики популістичної політики влади у цьому напрямку. Відтак, тема коронавірусу набере й політичного забарвлення. Хто і

як цим скористаються – теж побачимо. Очевидним залишається одне – на виборах робити розрахунок, де це можливо, на власні «місцеві» сили, довіряти громадянам, яких добре знаєте, яким можна довірити суспільно-корисну справу, які не зрадять вашим публічним інтересам...

Ψ Ψ Ψ Ψ Ψ

Українське Державотворення

НА ЧАСІ:

Коронавірус – швидше каталізатор кризи, аніж причина...

Україна може втратити до 10 відсотків ВВП, але коронавірус – швидше каталізатор кризи, аніж причина. Внесок паніки, присвяченій коронавірусу, у чергову світову економічну кризу, можливо, будуть вивчати у ВНЗ. Але це потім, а зараз, коли все тільки починається, кожна країна вирішує проблеми, що з'явилися, – самостійно, не кооперуючись одна з одною. Якщо ще на рівні обміну інформацією в галузі медицини співробітництво йде, то в економічній сфері – кожен сам за себе.

Тенденція до «економічної самоізоляції» держав почалася не сьогодні. Як дoreчно зазначає економічний експерт Павло Вернівський, все почалося ще з кризи 2008 року. Судячи за даними сайту GlobalTradeAlert, створеному в 2009 році щоб відстежувати нові тренди (бо всі уряди побоювалися, що сусідні країни повернуться до політики «розорити сусіда»), почалося зростання протекціонізму в усіх провідних економіках світу. Паралельно з цим,

в 2010 році почалися Валютні війни (як різновид торгівельних війн). І до сьогодні про ці кризи, війни ніхто не говорив відкрито. Вони, швидше, вважалися безумством ряду осіб. Не говорили, оскільки побоювалися, що це призведе до заходів у відповідь. Не говорили, тому що є договірні зобов'язання в рамках СОТ. Однак, якщо на цей новий тренд закривали очі, то це не означає, що його не було. Україна ж, стала винятком із загального правила, і робить все суто протилежне тому, чим займається весь ци-

вілізований світ. А саме: відкриває свій внутрішній ринок для імпорту, знищує вітчизняного виробника за допомогою зростання фіскального навантаження і знімає всі нетарифні бар'єри на шляху імпорту.

Зараз, коли епідемія коронавірусу випробовує на міцність економіки всіх країн, і від запасу цієї міцності залежить те, як далі буде розвиватися економічна ситуація в за рахунок інших, - саме тоді почалося зростання протекціонізму в усіх провідних економіках світу. Паралельно з цим, державою. Українська

місяця при таких темпах ми кійно і підрахувати свої при-
отримаємо 42 – 43 млрд. грн. бутки.

Тобто сумарний недобір тільки за березень може скласти 17 – 20 млрд. грн.! Так на початку березня ще не було карантину... Що ж нас очікує в найближчі місяці і з чим доведеться зіткнутися новому уряду? Часовий лаг української економіки

І це ще одна проблема, яку, до речі, треба буде розв'язати Денису Шмігалю на посаді прем'єра. Крім того, спекулянти почали фіксувати прибуток і виходити із піраміди ОВДП. З початку березня частка нерезидентів в портфелі ОВДП (в перерахунку на долар США) скоротилася з \$5,2 млрд до \$4,4 млрд. НБУ за березень витратив на утримання курсу більше \$2 млрд.

мікі десь 6 місяців, тобто за місяць ми побачимо наслідки не сплати податків, а лише потім – нестачу замовлень по всіх виробничих ланцюжках. Навіть без впливу паніки, за останні півроку через «спадщину папір'едніков» держбюджет не-доотримає близько 90 – 120 млрд грн або, орієнтовно, 10% планових надходжень. Переクリти які може або емісія або нові кредити. Припустимо, від МВФ.

Тільки з 10 по 18 березня включно, Нацбанк продав на міжбанківському валютному ринку \$1,72 млрд для утримання курсу гривні! І цей процес продовжиться, тому що прибутковість вкладень в українські ОВДП для спекулянтів, що їх купили минулого року, зберігається при курсі до 31 – 31,5 грн / 1\$. І чим плавніше буде девальвація, тим більше вони зароблять. Ну а українська економіка – втратить. Так що логічним було б різко обвалити курс до 32 грн / 1\$ і тримати його вже на цьому рівні. До того ж, такий курс допоміг би і вітчизняному експорту і дав би зростання надходжень до держбюджету від митниці. Але зараз, на тлі паніки, що нагнітається в зв'язку з коронавірусом, подібний крок НБУ привів би є ще більших проблем на внутрішньому ринку, зокрема і політичних. І тому... спекулянти поки можуть спати спо-

кійно і підрахувати свої при-
бутки.

Що ж нас очікує в найближ-
чі місяці і з чим доведеться
зіткнутися новому уряду? Час-
овий лаг української еконо-
міки десь 6 місяців, тобто за
місяць ми побачимо наслідки
не сплати податків, а лише по-
тім - нестачу замовлень по
всіх виробничих ланцюжках.
Навіть без впливу паніки, за
останні півроку через «спадщину
папіредніков» держбюджет не-
доотримає близько 90 – 120
млрд грн або, орієнтовно, 10%
планових надходжень. Перекри-
ти які може або емісія або нові
кредити. Припустимо, від МВФ.

ми цілком може вийти на 250+
млрд грн прямих втрат для
економіки. І це без фінансу-
вання будь-яких заходів,
спрямованих на стабілізацію
 ситуації і боротьбу з власне са-
мим вірусом і без витрат на
 соціальне забезпечення соціа-
льно незахищених верств на-
селення, а також без витрат на
 поліцію / ДСНС і, можливо, ар-
мію, щодо забезпечення кара-
нтинних заходів. Що може до-
дати в скарбничку «мінуса» ще
 50+ млрд грн. Таким чином, 8-
10% втрат ВВП в сумі, до кінця
 року, у нас цілком може виявити-
 ся. Слід також визнати, що уряд
 Дениса Шмигая діє в кризових

умовах, які є абсолютно новими не тільки для України, але і для всіх країн світу. Нові виклики вимагають нових підходів і нестандартних рішень. А для нових підходів і нестандартних рішень необхідний час. До речі, щось раціональне вже робиться зараз, наприклад Мінфін отримав завдання підготувати зміни до держбюджету з метою пошуку коштів на боротьбу з епідемією.

При цьому, будь-які спроби нового уряду, нового прем'єра в складних умовах захистити національні інтереси стика-

ються з протидією тих, хто навіть зараз вимагає *не* розпродажу активів, які все ще належать

Укупі ж з наслідками навіть трьох-чотирьох тижневого карантину і зупинки близько 1 млн підприємств, на яких зайнято 4,5 – 5,5 млн найманих працівників, загрожує «мінусом» з внутрішнього ринку ще аку ж приблизно суму. А якщо врахувати і недобір до ПФУ, то державі, зокрема землі сільськогосподарського призначення. І, як раз, завдання Кабміну, повністю ігнорувати даний тиск, в іншому ж випадку, зростає ризик того, що через півроку країна впритул підіде до «голодних бунтів» і «військової диктатури».

Юрій Гаврилєчко, ЕСПРЕСО
ekonomichnoyi kryzys v ukraїni

Боріться - подорож

Юрій Гаврилєчко, ЕСПРЕСО

Рубрика: МОЗАЇКА УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Українське Державотворення

Женя ГУНЧЕВСЬКА,
UaModna.com

Слово «Україна» родом із 12-го століття...

Сьогодні навколо України точиться чимало розмов. Обговорюють вже не тільки політичну чи економічну ситуацію, а й країну загалом. І не дарма. Неодноразово ми розповідали вам про відомих людей українського походження, про українську культуру та мистецтво, про традиції та звичаї. Однак так і не згадували, звідки ж походить сама назва. То звідки ж узялася назва «Україна»?

Колись територія від «Сяну до Дону» звались Київською Руссю. Однак вже у 1187 році в Іпатіївському літописі вперше з'явилось слово «Україна». Рядки «...и плакашася по нем всі переяславци... бе бо князь добр и крепок на рати... и о нем же Украина много постона...» були пов'язані зі смертю Володимира Глібовича, переяславського князя. Це сталося під час походу на половців, а даний уривок означає «за ним же Україна багато потужила».

Цей же літопис містить розповідь про князя Ростислава Берладника, який завітав до «України Галицької». А у Галицько-Волинському літописі містяться рядки про князя Данила Галицького, котрий «забрав Берестій, і Угровськ, і Верещин, і Столп'є, і Комов, і всю Україну». Історики відшукали у літописах підказки, як можна трактувати назву «Україна». Наприклад, Олександр Палій

притримується думки, що це був синонім слів «князівство» або «земля».

Іван Огієнко стверджував, що так називали «границу Переяславську землю». Але є імовірність, що так охрестили всі інші землі київські. Канадський історик українського походження Орест Субтельний, вважав, що слово «Україна», яке вперше з'явилось 1187 року, означає географічно «Київське піорубіжжя». А Віталій Скляренко каже, що буква «у» в багатьох мовах, зокрема в українській, означає не «біля», а «в середині», тому не доцільно трактувати «Україну», як границу територію чи окраїну.

Багато українських дослідників дотримуються твердження, що слово «Україна» складається з двох частин: «крайна» і «у», що означає «рідний». Тобто, назва фактично стає антонімом «чужини».

Назва «Україна» стала більш популярною в часи Козаччини та Речі Посполитої. Вона зустрічається в документах, листах, писаннях духовних осіб. Так називали територію Наддніпрянщини, розташованої обабіч Дніпра. Трохи згодом вона почала ширитись і на інші території, особливо на Лівобережжі.

У 17 – 18 столітті назва «Україна» набула більш вагомого політичного значення. Навіть Пилип Орлик, автор першої конституції (яка, до речі, називалась Бендерською на честь міста, де її було прийнято). В обох варіантах документу згадуються «Ucraina», «in Ucrainam», «на Україні», «Кiev и иные украинские горо

Незважаючи на популярність «України» у Європі, козацька держава надалі офіційно залишалась «Військом Запорозьким». Поділ тутешніх територій між Москвою та Польщею, а також знищення Гетьманщини, створило серйозні перепони для поширення нової назви. У цей час термін «Україна» знову почали використовувати у більш локальному значенні.

Тільки у 19 столітті, коли почали формуватися більш чіткі кордони українських земель, назва «Україна» почала все частіше вживатись у повсякденному житті її мешканців, викорінюючи інші назви. Таку тенденцію започаткувала інтелігенція, котрій вдалось витіснити етнонім «русины» і замінити його «українцями». Офіційному її встановленню сприяло створення УНР, Української Гетьманської держави, ЗУНР.

Але в чому причина зміни назви тутешніх земель? Багато вчених та дослідників намагались зрозуміти, чому саме «Україна». Версій виникло кілька.

Згідно першої, назва пішла від «окраїни», пограничної території. Ця теорія набула чи-

малого розповсюдження в радянські часи. Погано докладають, що вона виникла під впливом польських та російських істориків. Як би там не було, ця версія заслуговує на існування і має аргументи в свою підтримку. Назва

«Україна» вперше була застосована до Переяславських земель, які межували з половецьким степом, а тому і називалися окраїнами. Однак кажуть, так їх могли охрестити і за те, що вони відділились від Київської Русі в окреме князівство. Інша теорія, більш поширена сьогодні, стверджує, що слово «Україна» походить від «країна», «земля». У Пересопницькому Євангеліє, до речі, використовуються обидва значення цього терміну – і окраїна, і земля, територія. Якщо розглядати цю версію, варто зазначити, що зв'язок між поняттями

значно складніший. Назва утворилася в декілька етапів. Слово «край» у значенні відрізок був відомий ще древнім слов'янам. Кожне тутешнє плем'я мало свою територію, яка відділя-

лась від інших природними кордонами: річками, лісами, болотами тощо. Відповідно «краєм» почали називати територію племені. До цього додався суфікс -іна, який вживався слов'янами для означення простору. Поряд із цим, у тутешніх жителів існувало слово «окраїна», яке означало саме «порубіжні території племен». Різниця полягала у тому,

— 60 —
пути разоольца
стью тяжкою, ею же скончася; и приве-
а градъ Переяславль, на носилиахъ, и ту престави-
лаца апреля во 18 день, и положенъ бысть во церкви
стаго Михаила. И плавашася по немъ вси Переяславци
бо любя дружину и зата не сбирашеть, имѣния не ща-
ть, по даишеть дружинѣ; бѣ бо князь добръ и крѣпокъ
ч мужествомъ крѣпкомъ показаяся, и всяkimъ
ченъ, о немже Украина много

Україна – вся окрема територія племені, окраїна – тільки пограничні території. В німецькій мові, наприклад, існує слово Inland, яке буквально можна перекласти «Вкраїна» і яке означає «своя земля».

Зі зміною суспільних утворень, змінювались і їх назви. «Україною» почали називати територію феодальних князівств, а згодом і всю Київську Русь. Коли незалежні князівства почали від неї відділятись у 12 столітті, їх теж називали українами. Трохи згодом так прозвали землі Наддніпрянщини, де збиралися козаки. Свідчення є і в українській народній творчості:

«Ой по горах, по долинах,
По козацьких українах
Сив голубонько літає,
Собі пароньки шукає».

Важається, що зміна Русі на Україну була необхідною і стала протестом проти агресивної царської політики, яка мала за мету переворити українську націю в російську. Подей-

кують, що саме тому Московська імперія при своїла собі назву «Русь», перетворивши її з часом на Росію. Це мало сприяти втраті нашої самобутності. І коли стало зрозумілим, що українці і надалі намагаються бути самостійними і цю назву ніяк не викорениш, було вирішено її дискредитувати. Тому Україну почали трактувати як «окраїну Росії».

Існує ще одна версія, згідно якої назва «Україна» походить від слова «украяти». Відповідно Україна – «шматок землі, украянин від цілого, який згодом став окремою країною».

Назва «Україна» пройшла чималий шлях до офіційного визнання 1991 року, коли було проголошено її незалежність. І хоча походження терміну справді давнє, більшість шовіністів можуть не погодитись з цим, опираючись на те, що її довгий час не хотіли визнати офіційною.

Ψ ψ ψ ψ ψ

Маріан ТОКАР,
Центр досліджень
проблем державотворення КаУ

У пошуках своєї України...

У короткому довідковому матеріалі подано перелік державних і напівдержавних утворень на території українських земель упродовж 20-го століття. Зосереджено увагу на часі існування, столицях і символах як великих та визнаних, так і самоорганізованих територіальних утвореннях, які не були легалізовані відповідним чином. Наголосимо, що останні з них були значною перешкодою для реалізації ідеї Соборної Української Держави в межах проживання етнічних українців і часом ставали інструментом маніпуляції ворогів України. Поданий перелік державних і напівдержавних утворень адаптовано з «Атласу історії української державності» 2013 року видання.

20-те століття для українських земель було надзвичайно складним у контексті їх державотворення, пошуку власної національно-державницької ідентичності. Після розпаду Австро-Угорської та Російської монархій, до складу яких входили українські етнічні території, розпочалися пошуки шляхів реалізації політико-державної організації українського

суспільства. Як показала історія, там де не вдавалося зорганізувати велике державне утворення, місцеве населення самоорганізовувалося автономно у локальні громади/республіки.

Серед усіх таких утворень за останні 100 з гаком років були як великі політико-державні проекти, так і стихійні, самоорганізовані квазіутворення. Найбільш відома з останніх так звана

«махновщина». Хоча останній термін згодом визначав антирадянську активність українського населення, досить часто такий вид автономності використовували на українських землях і більшовики, з метою послаблення і недопущення єдності українського національного руху, що виношував ідею створення Соборної Української Держави. Особливо це проявилося у 1918 – 1921 роках. Подібний стан речей яскраво проілюстрований у чудовому українському кінофільмі в жанрі музичної комедії радянських часів «Весілля в Малинівці» (1967 р.).

Так чи інакше, а кількість державних і напівдержавних утворень на теренах українських земель впродовж 20-го століття справді вражає – 30!

Утім, робіть висновки самі:

1. Українська Народна Республіка (1917 – 1918). Столиця – Київ (мова: укр.; прапор: синьо-жовтий).
  2. Українська Держава / Гетьманат (1918). Столиця – Київ (мова: укр.; прапор: синьо-жовтий).
  3. Кубанська народна республіка / Кубанський край (1918 – 1920). Столиця – Катеринодар (мова: укр., рос.; прапор: синьо-малиново-зелений).
  4. Кримська народна республіка / Кримський краєвий уряд (1917 – 1919). Столиці – Бахчисарай, Сімферополь (мова: крим.-татар., рос.; прапори: синьо-жовто-синій, темно-синій з региональним гербом).
  5. Західно-Українська Народна Республіка (1918 – 1919). Столиця – Львів (мова: укр.; прапор: синьо-жовтий).
  6. Гуцульська республіка (1918 – 1919). Столиця – Ясіня (мова: укр.; прапор: синьо-жовтий).
  7. Лемківська республіка / Гладишівська (1918). Столиці – Гладишів, Чарна (мова: укр.; прапор: синьо-жовтий).
  8. Східно-Лемківська республіка / Команчанська (1918 – 1919). Столиці – Вислік Великий, Команча (мова: укр.; прапор: синьо-жовтий).

30 2 / 2020 * УКРАЇНСЬКЕ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ * Альманах

9. Руська народна республіка / Лемко-русинська (1918 – 1920). Столиця – Фльоринка (мова: укр.; прапор: фіолетово-коричнево-зелений).
10. Українська Народна Республіка / Директорія (1918 – 1921). Столиця – Київ (мова: укр.; прапор: синьо-жовтий).
11. Українська Народна Республіка Рад (1917 – 1918). Столиця – Харків (мова: укр., рос.; прапор: червоний із жовто-синім у верхньому кутку).
12. Одеська радянська республіка (1918). Столиця – Одеса (мова: рос.; прапор: червоний).
13. Донецько-Криворізька радянська республіка (1918). Столиця – Харків (мова: укр., рос.; прапор: червоний).
14. Радянська соціалістична республіка Тавриди (1918). Столиця – Сімферополь (мови: укр., крим.-татар., рос.; прапор: червоний).
15. Кримська радянська соціалістична республіка (1919). Столиця – Сімферополь (мови: рос., крим.-татар.; прапор: червоний).
16. Галицька соціалістична радянська республіка (1920). Столиця – Тернопіль (мови: укр., рос., ідиш; прапор: темно-червоний з надписом Г.С.С.Р.).
17. Холодноярська республіка (1919 – 1922). Столиця – Мельники (мова: укр.; прапор: синьо-жовтий).
18. Медвинська республіка (1919 – 1921). Столиця – Медвин (мова: укр., прапор: синьо-жовтий).
19. Республіка Чорного лісу (1919 – 1922). Столиця – Цвітне (мова: укр.; прапор: синьо-жовтий).
20. Мліївська республіка (1919 – 1922). Столиця – Мліїв (мова: укр.; прапор: синьо-жовтий).
21. Республіка Гуляй-Поле / Вільна територія (1919 – 1920). Столиці – Катеринослав, Гуляйполе (мови: укр., рос.; прапор: чорний).
22. Українська Радянська Соціалістична Республіка (1919 – 1941). Столиці – Харків, Київ (мови: укр., рос.; прапор: червоний з надписом У.С.С.Р.).
23. Карпатська Україна (1938 – 1939). Столиці – Ужгород, Хуст (мова: укр.; прапор: синьо-жовтий з регіональним гербом).
24. Українська Держава / Українське державне правління (1941). Столиця – Львів (мова: укр.; прапор: синьо-жовтий).
25. Олевська республіка (1941). Столиця – Олевськ (мова: укр.; прапор: синьо-жовтий).
26. Колківська республіка (1943). Столиця – Колки (мова: укр.; прапори: синьо-жовтий, червоно-чорний).
27. Космацька республіка (1944 – 1945). Столиця – Космач (мова: укр.; прапори: синьо-жовтий, червоно-чорний).
28. Українська повстанська республіка Закерзоння (1945 – 1946). Столиця – ? (мова: укр.; прапори: синьо-жовтий, червоно-чорний).
29. Українська радянська соціалістична республіка (1944 – 1991). Столиця – Київ (мови: укр., рос.; прапор: червоно-синій із серпом і молотом).
30. Україна (з 1991). Столиця – Київ (мова: укр.; прапор: синьо-жовтий).

На жаль, проекти майже сторічної давності знову запускаються і в наші дні ворогами й несуть загрозу соборності і неподільності унітарної незалежної України. Сповідуймо національну і територіальну єдність нашої держави, за яку поклали голови мільйони українців...

Ψ Ψ Ψ Ψ Ψ

Українське Державотворення

*Михайло БАСАРАБ,
НДІ політичного менеджменту та
маркетингових досліджень КаУ*

УГС у боротьбі за Українську державу: Закарпатська організація...

У квітні цього року виповнюється 30 років від часу входження філій знаменитої Української Гельсінської Спілки на установчому з'їзді до лав першої національної політичної організації – Української республіканської партії. Досліджуючи передумови й події становлення незалежної України, неможливо оминути процес формування неформальних громадських організацій в багатьох регіонах України, які стали на сторожі громадсько-політичних інтересів українців перед комуно-радянським тоталітарним режимом. Трансформація суспільно-політичного життя, зміни світоглядного та ментального аспектів буття українського народу та інше визначили специфіку діяльності різного роду громадських об'єднань, діяльність яких сприяла пробудженню широких верств населення до різнопланової протидії прокомууністичним владним інститутам. Однією з таких була й Закарпатська обласна організація УГС.

На території Української РСР у кінці 1980-х років виникають неформальні організації, які не мали офіційної реєстрації в органах державної влади, створювалися з народної ініціативи і суттєво впливали на суспільно-політичний розвиток, маючи значну підтримку серед населення. У той самий час, у 1987 – 1989 роках, на волю достроково повернулося чимало учасників дисидентського руху, політв'язнів, які, повернувшись зі заслання, активно включилися до боротьби з існуючою системою.

Цей дисидентський рух став складовою боротьби за загальнолюдські права і свободи. Уже є доведеним фактом, що він став черговим етапом національно-визвольного руху проти комуно-радянської ідеології та тоталітарного режиму. Про внесок дисидентів у становлення національної незалежності України написано вже чимало¹

У цей час саме дисиденти почали засновувати громадські організації, до участі в яких залучалися переважно представники інтелігенції, тієї соціальної групи, яка особливо гостро відчувала тиск тоталітарної системи, постійні порушення прав та свобод особистості. У зазначеному контексті дослідження соціального складу середовища інакодумців показало абсолютне переважання представників творчої інтелігенції, значною була також і частка технічної інтелігенції, траплялись вихідці з робітничого класу, пенсіонери, священнослужителі. Характерним моментом є те, що практично не було зафіковано участі у дисидентському русі представників селянства.

¹ Горинь Б., Овсієнко В., Ткачук О., Шевченко О. Українська Гельсінська спілка (1988 – 1990) у світлинах і документах. Київ: Смолоскип, 2009; Зінке-

вич О. Рух опору в Україні 1960 – 1990. Енциклопедичний словник. Друге видання. Київ: Смолоскип, 2012; Касьянов Г.В. Незгідні: українська інтелігенція в русі опору 60 – 80 років. К.: Світ, 1992; Українська Гельсінкська Група. До 30-річчя створення: історія, документи / упорядн.: О. Зінкевич, В. Овсянко. К.: Смолоскип, 2006.

У 1987 році у Києві засновується громадське об'єднання культурологічного спрямування під назвою «Український культурологічний клуб», а восени у Львові починають діяти Молодіжний політичний дискусійний клуб, Українська асоціація незалежної творчої інтелігенції та «Товариство Лева». Але діяльність громадських організацій, товариств у переважній більшості носила просвітницький характер, і була вузько направлена на вирішення певних статутних чи програмних завдань того чи іншого об'єднання.

Для подолання тоталітарної системи необхідно було створити опозиційну політичну силу, яка б об'єднала різноманітні громадські рухи. Такою організацією стала й Українська Гельсінська Спілка. Її засновниками стали В'ячеслав Чорновіл, Михайло і Богдан Горині – співавтори «Декларації принципів УГС», програмного документа організації. Про ство-рення УГС було заявлено 7 липня 1988 року на багатотисячному мітингу, що відбувся біля пам'ятника Іванові Франку у Львові. Ця дата і вважається днем заснування УГС. Із перших днів діяльності спілчани намагалися донести зміст «Декларації» до громадян усіх регіонів України.

Перша обласна конференція УГС відбулася на Закарпатті 4 жовтня 1988 року, на якій обрали Раду товариства на чолі з Олександром Оросом, заступником голови Павлом Камповом, секретарем Іваном Сербіним та Петром Кучером. Представниками її територіальних філій стали яскраві неформальні лідери¹.

Найбільшими за складом були Ужгородська та Мукачівська міськрайонні організації (понад півсотні в кожній), які очолювали Олександр Орос та Ярослав Каричак відповідно. Далі слідували Тячівська (В. Вайнагай), Перечинська (Е. Гаркавець), Міжгірська (Р. Малецький), Хустська (Я. Довгей), Виноградівська (М. Майданій), Свалявська (В. Панюковський), Рахівська (В. Сурупа), Іршавська (Ю. Бісмак, М. Матіко), Берегівська (В. Гаджега), Воловецька (В. Флуд), Великоберезнянська (І. Русско).

26 березня 1989 року в Ужгороді відбулася Друга обласна конференція УГС, на якій було затверджено новий склад Ради. Її учасники в чергове підтримали кандидатуру О. Ороса на посаді голови УГС у Закарпатті.

Його заступниками обрали П. Кампова, Я. Каричака, П. Кучера, В. Шемета, В. Носу, В. Вайнагія, В. Сурупу, Я. Довгеля, М. Крулька.

Мукачівська філія УГС на Закарпатті мала власну Пресову службу і спромоглася видавати незалежне періодичне видання «Карпатська Україна», що безумовно було можливим дотримуючись строгої конспірації. Перший номер підпільної газети вийшов у світ у березні 1990 року². Всього вийшло дев'ять таких номерів. Останні п'ять із них друкувалися типографічним способом в Івано-Франківську (зокрема великоформатні сторінки «Карпатської України» (починаючи з шостого номера) у газеті «За незалежність»), оскільки в Закарпатській області поширення друком цієї новинки ставало дедалі небезпечніше. Організацією випуску займалися Микола Матола та Ярослав Каричак.

З'їзд Української Гельсінської Спілки 29 – 30 квітня 1990 року в Києві став установчим для створення на її базі Української республіканської партії, що визначила ціль – побудову

¹ На фото учасники зізду в Києві: сидять зліва направо: Володимир Шемет – Міжгірська орг., Юрій Бісмак – Іршавська орг., Михайло Басараб, Василь Заяць – Ужгородська орг., Іван Руско – Великоберезнянська орг., Василь Флуд – Воловецька орг., Іван Станкович – Мукачівська – орг., Річард Дойчак – Хустська орг. Стоять: Богдан Дикий – Мукачівська орг., Орест Луців – Ужгородська орг., Роман Дикий – Мукачівська орг., Василь Шерегій – Ужгородська орг., Михайло Джанда – Хустська орг., Федір Ньюба – Виноградівська орг., Олександр Орос, Петро Качур, Іван Сербин – Ужгородська орг., Іван Бегеш – Іршавська орг., Михайло Майданій – Вино-

градівська орг., Василь Сурупа – Рахівська орг. Знімок: Василь Тегза – Ужгородська орг.

² Басараб М., Токар М. Закарпаття: нариси боротьби за українську державність (із історії неурядових громадських організацій). Ужгород: Видавництво «Карпати», 2019. С. 88.

незалежної держави. Закарпаття на ньому форумі представляли двадцять шість чоловік, серед яких були рядові активісти, керівники УГС та її районних філій (див.: *фото*)¹.

Поряд із діяльністю Української Гельсінської Спілки, Народного Руху України за перебудову, Товариства української мови ім. Тараса Шевченка (ТУМ), історико-просвітнього товариства «Меморіал», екологічного громадського об'єднання «Зелений світ» на теренах Закарпаття активно діяли регіональні товариства, такі як: культурно-освітнє товариство «Просвіта», Краєзнавче об'єднання ім. О. Митрака та ін. Членство у зазначених організаціях було не фіксованим, і одна ж та ж людина могла перебувати членом декількох організацій.

У контексті зазначеного, пріоритетними напрямками діяльності як УГС, так і згаданих товариств було все ж таки проведення масових усвідомлюючих акцій, відродження національно-культурного потенціалу українців Закарпаття, повернення із забуття імен багатьох національно-патріотичних історичних постатей, відновлення народних традицій. На цьому фоні логічним виглядає позиція провідників культурно-просвітніх організацій, котрі закликали до збереження історико-культурної спадщини закарпатців і на відповідній основі формування нових умов національно-культурного життя громадян.

Підсумовуючи згадане, можна зазначити, що основними формами роботи УГС на теренах Закарпаття у той час були організація та проведення різноманітних усвідомлюючих заходів (наукових конференцій, семінарів) та акцій протесту (мітингів, пікетів, народних

зібрань (віче), походів). За даними істориків, упродовж лише 1990 року в Закарпатській області відбулося понад 40 мітингів. Основні ж напрями діяльності «спілчан» були наступними:

- ✓ робота з відродження історичних традицій та культурних надбань рідного краю, зокрема повернення у громадську власність майна крайового товариства «Просвіта»;
  - ✓ захист довкілля та екологічна безпека Закарпаття, особливо в контексті заборони будівництва Пістрялівської радіолокаційної станції;
  - ✓ боротьба проти «автономії краю», яку, намагаючись внести розкол у суспільстві,

різними засобами впроваджували представники керівної комуністичної партії;

- ✓ впровадження української мови в усіх сферах суспільного та господарського життя й визнання її державною;
  - ✓ відродження греко-католицької та автокефальної православної церков.

Така цілеспрямована робота УГС в Закарпатській області підривала засади радянської політичної системи, людиноненависного тоталітарного режиму, який до цього часу грубо порушував права людини і був монополістом на владу та формування шляхів розвитку держави. Комуністична ідеологія в умовах конкурентної боротьби втрачала прихильників і показала свою безпомічність у протистоянні з громадянським суспільством.

Українське Державотворення

¹ Басараб М., Токар М. Закарпаття: нариси боротьби за українську державність (із історії неурядових громадських організацій). Ужгород: Видавництво «Карпати», 2019. С. 94.

*Кристина ЧЕРВЕНЯК,
Ужгородський національний університет*

КРИМ і ДОНБАС – болячий урок для України: чи зробимо правильні висновки?..

Внутрішній національний протестний рух завжди відігравав позитивну роль в українському державотворенні. Революція на граніті 1990 року, Помаранчева революція 2004 року, Революція Гідності 2013 – 2014 років – це тільки найбільш яскраві й переломні моменти у сучасній історії незалежної України. Однак Україні відомий і інший вид протестних рухів, які мають згубний сепаратистський зміст і підживлюються сусідніми іноземними державами. Водночас вони несуть загрозу для національної безпеки, політичної стабільності й територіальної цілісності України. Пропонуємо глянути на джерела й мотиви російського сепаратизму, який ховають часто під виглядом протестного руху, що сприяв окупації територій у Криму та південно-східній Україні.

Прикладом останнього показового протестного руху, активно підтриманого Росією, слугують акції громадської непокори у південно-східних областях України у 2014 році. Розпочавшись як підтримуваний проросійськими регіональними елітами цих регіонів «Анти-майдан» у столиці та обласних центрах у 2013 році, він швидко переріс у сепаратистський рух з вимогами федералізації України чи повного відокремлення відповідних регіонів із їх подальшим приєднанням до Росії. Визначальним чинником такої метаморфози акцій протесту на Південному Сході України став саме російський великородзяний інтерес. Адже проживання на території українських південно-східних областей значної кількості етнічних росіян і переважання там російської мови у спілкуванні завжди було виправданням під час втручання Росії у внутрішню політику України.

Подібне зовнішнє втручання має під собою дуже чіткий прагматичний інтерес російської влади. Таким інтересом чи мотивами втручання, на нашу думку, стало: 1) посилення авторитету і впливу Російської Федерації у регіоні; 2) зміцнення репутації російської влади серед власного населення; 3) утримання України від Європейського Союзу.

їни у зоні свого впливу. У протистоянні українській національній ідеї великоімперські тези, які були розроблені ще у XIX ст., скажімо, про «штучний характер» українського етносу, «малоросійське наріччя» лише як діалект «великоросійської мови», було взято на сучасне ідеологічне озброєння. Це вносило значний деструктив у соціально-політичну ситуацію в Україні.

З метою утримання України у зоні свого впливу та перешкоджання її європейській і євроатлантичній інтеграції, Росія використовувала і продовжує використовувати різні методи впливу – ідеологічні, культурні, інформаційні та ін., що засновані на активізації етнічних та культурно-ціннісних почуттів українського населення. Це, до прикладу, неоднозначні заяви державних органів і окремих політиків Росії, які провокують міжнаціональний розкол; підтримка російськомовних громадян України через тиск стосовно надання офіційного статусу російській мові; інформаційний вплив на населення з метою маніпуляції суспільною думкою та забезпечення підтримки власних ідей і дій; надання власного громадянства співвітчизникам за кордоном (в тому числі, в Україні), що зумовлює зміну іх-

ньої етнічної ідентичності та подальшу підтримку сепаратистських рухів; активне використання релігійного чинника як ідеологічного інструменту впливу на свідомість громадян через діяльність Української православної церкви Московського патріархату; економічні обмеження щодо України як відповідь на спроби провадити самостійну політику, в тому числі в етнонаціональній сфері («газові», «сирні» війни тощо).

З-поміж них окремо виділяється підтримка проросійських рухів та партій, що лобіюють інтереси Москви (в тому числі й фінансова), звинувачують легітимну владу в дискримінації прав російськомовних і намагаються перешкодити інтеграції України в ЄС та, особливо, у НАТО. Найбільш показовий приклад – це присутність і активна діяльність таких рухів та партій на території Криму, які підготували і безпосередньо посприяли його анексії. Спектр подібних громадських організацій і етнічних партій був дуже широким. За інформацією ресурсу «Inform Napalm»¹, проросійські організації, які активно діяли на території Криму, можна умовно розділити на три типи:

1. «Помірні», до яких належали партії «Руський блок», «Руська Єдність», «Союз», громадські організації «Російська громада Криму», «Конгрес російських громад Криму» тощо.

2. «Радикальні» – козаці організації «Кримський Козачий Союз», «Об'єднання козаків Криму», партія «Русь єдина», громадські організації «Російська громада Криму», «Ро-

сійська громада Севастополя», Народний фронт «Севастополь-Крим-Росія» тощо.

3. «Ліві» – Комуністична партія України (КПУ), Прогресивна соціалістична партія України (ПСПУ), громадські організації «Союз робітників Севастополя», «Діти війни Севастополя» тощо.

Для всіх організацій загальними стали такі ідеї як: збереження проросійського характеру АР Крим та м. Севастополь; посилення політичних, економічних і культурних зв'язків з РФ; протидія співробітництву України з НАТО та ЄС. Як «помірні», так і «радикальні» організації дотримувалися націоналістичних, імпер-

дження соціалістичних відносин у економічній сфері.

З переліку їхніх основних вимог можна дійти висновку, що ще задовго до анексії в програмах і діяльності кримських російських організацій політичні мотиви превалювали над національно-культурними. Ефективність діяльності цих організацій підтверджує сам факт анексії півострова, оскільки їх проросійська й відкрита антиукраїнська підривна дільність, в тому числі активна протестна на останніх етапах перед анексією, сприяла російським окупаційним військам. Відтак, активізація протестного руху у південно-східних регіонах використовувалася Росією як основний важіль дезінтеграції України з метою досягнення власних прагматичних інтересів. не зупинено цей процес і сьогодні.

¹ Проросійські організації та ключові особи, які вели підривну діяльність у Криму. *Inform Napalm*. URL: <https://informnapalm.org/ua/prorosijski-organizatsiyi-ta-klyuchovi-osoby-yaki-veli-pidryvnu-diyanist-u-krymu/>

Проте радикалізація проросійського протестного руху в 2014 році відбулася не тільки через прямий російський вплив, а й за допомогою регіональних еліт південно-східних областей України, які мобілізували проросійськи налаштоване населення цих регіонів для тиску на українську центральну владу. На нашу думку, така мобілізація стала можливою з двох причин: 1) високий рівень штучної політичної радикалізації російської етнонаціональної спільноти; 2) культтивування регіональною елітою політичних міфів у проросійському середовищі. У обох випадках результат досягався за допомогою впливу зовнішнього фактора.

Справедливості заради відзначимо, що передумови для радикалізації були закладені переходом російської етноспільноти у статус національної меншини в Україні після розпаду Радянського Союзу. Адже, беззаперечно, у

межах СРСР росіяни мали статус домінуючого етносу. Такий статус не спонукав до етнополітичної активності, оскільки основні їхні потреби задовольнялися достат-

ньо повно. Однак після його розпаду етнічні росіяни України перетворилися на численну, розселену в багатьох регіонах, впливову мовою, культурно і ціннісно, але все-таки національну меншину. Статусні зміни, звісно, вплинули на індивідуальне й колективне самоусвідомлення всередині російської спільноти, зумовлюючи певну розгубленість або активне несприйняття нової ситуації. Тому російська етнічна еліта зробила ставку на утвердження російських національних цінностей і дискримінацію української мови та культури в районах із більшою часткою росіян.

У Криму реакція на зміну статусу була найгострішою і призвела до політизації на засадах «російського націоналізму», в основу якого лягло: положення про конституційне закріплення статусу російської мови як державної; визнання росіян державотворчою нацією

поряд з українцями; посилення інтеграційних процесів у стосунках з Росією, країнами СНД та ін. На півострові також превалювала ідея «повернення Криму» до складу Російської Федерації. Крім того, нерідко з політичними силами й організаціями «російського націоналізму», які підтримували сепаратистські ідеї відверто солідаризувалися владні структури автономії, що зумовлювало суперечності передусім із центральною владою в Україні, національно-демократичними політичними силами та кримськотатарським рухом. Завдяки цьому «зацікавленим силам» вдалося розхитати ситуацію на Донбасі та в Криму.

Щодо міфотворчості у російському етнічному і проросійському середовищі, то, до прикладу в Криму, російський рух навіть до анексії активно демонстрував курс на формування громадянської свідомості, спрямованої на створення нової історичної спільноти – так

званого кримського народу. Причому цей «кримський народ» повинен був, як стверджувалося, гуртуватися на засадах «російськості», а також мати в своїй основі російську ідентичність. На Донбасі ж регіональна еліта підтримувала міф про існування виняткової донбаської

регіональної ідентичності через зваження ідей стаханівського руху, шахтарської слави тощо, що викликало у людей думку про винятковість свого краю, яка підтримувалася і за часів незалежності міфом про те, що «Донбас годує всю Україну».

Вказані причини сприяли штучній мобілізації населення, а протести часто застосовувалися місцевими елітами як «підсилюючий фон» для тиску на центральну владу з метою задоволення власних прагматичних інтересів або на підтримку певних рішень, щоб створити ефект зацікавленості у них всього населення. Наприклад, у вересні 2000 року позачергова сесія Донецької обласної ради вирішила звернутися до Верховної Ради України з пропозицією зініціювати внесення змін до Конституції, якими передбачалося б надання російській мові статус «офіційної». При чому на

обґрунтування останнього рішення облрада посилається на вимоги З тис. пікетувальників.

Що ж до безпосередньо подій 2014 року, то регіональні еліти додатково використали для мобілізації проросійського населення у своїх регіонах ситуацію зі скасуванням Верховною Радою Закону України «Про засади державної мовної політики» (2012 р.). При всій його суперечливості, саме це рішення було використано як основний привід для масових акцій протесту на Південному Сході. Хоча заради справедливості варто зазначити, що якби не існувало цього приводу, то проросійські регіональні еліти і російська влада знайшли б якийсь інший привід для досягнення своєї мети – дестабілізації ослабленої революцією країни задля упокорення і повернення її під свій вплив.

Отже, російський чинник став визначальним в активізації протестного руху у південно-східних областях України у 2014 р. Причому він складався з двох однаково важливих елементів:

1) опосередкованого через проросійські організації й рухи та прямого російського втручання з метою задоволення власних інтересів (посилення авторитету і впливу Росії у регіоні; зміцнення репутації російської влади перед населенням; утримання України у зоні свого впливу); 2) впливу проросійських регіональних еліт південно-східних регіонів, які мобілізовували населення регіону для тиску на центральну владу.

Основним результатом такої політики стала реалізація загроз політичній стабільності України й розгортанню військових дій між росіянами й українцями. Латентне протистояння перейшло у відкриту фазу збройного протистояння і спричинило появу сепаратистських рухів та етнічного іредентизму в країні. Натомість в інших регіонах, вдалося уникнути подібного розвитку подій і запобігти завершенню формування російського проекту «Новоросія» на території України, хоча й не без втручання центральної влади, а також часткової зміни еліт на місцях.

Українське
Державотворення

Цитати великих державотворців:

«Малоросійство – це відсутність національної духовної суверенності, брак найелементарнішого національного інстинкту й параліч політичної волі, національне пораженство, виявом якого була «самоотверженность малороссийская» в XVIII столітті, а потім капітулянство перед Москвою й вислужництво перед її володарями...»

Українське
Державотворення

Євген Маланюк

Рубрика: ПРОСТИР НЕЗЛАМНИХ БОРЦІВ ЗА УКРАЇНУ

Віктор БЕДЬ: щире слово про патріотів...

**Українське
Державотворення**

Віктор БЕДЬ

Доктор богословських наук, доктор юридичних наук,
професор, академік,
єпископ Мукачівський і Карпатський
Православної Церкви України,
ректор Карпатського університету
імені Августина Волошина,
голова Закарпатського обласного товариства борців
за незалежність України в ХХ столітті,
м. Ужгород

Микола Бандусяк – борець за волю і незалежність України (спомин до 110-річчя від дня народження)

16 грудня 2019 року виповнилося 110 років від дня народження українського патріота, політичного і громадського діяча, борця за національну і державну незалежність України 30-х – 90-х рр. минулого століття, політично переслідуваного і репресованого пронацистським окупаційним режимом Королівства Угорщини (1939 – 1944) та комуністично-радянським окупаційним режимом Союзу РСР (1944 – 1991), юриста, правоахисника, адвоката, доктора права Миколи Михайловича Бандусяка.

Бандусяк Микола Михайлович народився 16 грудня 1909 року в с. Ясіня, на той час історична територія Закарпаття під окупацією Австро-Угорської імперії та Королівства Угорщини (на сьогодні смт Ясіня Рахівського району Закарпатської області, Україна). Будучи десятирічним підлітком, у 1919 році, приймав посильну участь у поширенні відозвів та листівок на підтримку Західно-Української Народної Республіки (19.10.1918 – 15.03.1923), Української Народної Республіки (17.03.1917 – 18.03.1921) і Гуцульської Республіки (08.01. – 10.09.1919) та входження Закарпаття до складу єдиної Соборної Держави

Україн 1920 – 1928 рр. навчався в Берегівській українській гімназії, після закінчення якої, в 1928 році поступив на навчання на юридичний факультет Празького університету імені Карла IV.

Під час навчання в університеті був активним членом молодіжного товариства «Пласт» та очолював «Союз підкарпатських руських (українських) студентів». Під час канікул молодий Микола Бандусяк організовував збір пожертв для будівництва Народного дому краївого товариства «Просвіта» в м. Ужгороді, в с. Ясіня допомагав організовувати та приймав участь у різноманітних громадських

заходах спортивно-патріотичного товариства «Січ», яке очолював його дядько Дмитро Іванович Климпуш.

Університет закінчив із здобуттям диплому доктора права (1932) та вирішив стати адвокатом. Адвокатське стажування проходив у Рахові. Приймав активну участь в громадсько-політичному житті тогочасного Закарпаття: брав участь у проведенні другого народовецького з'їзду молоді у Мукачеві (1935), виступав з промовою на Всепросвітянському з'їзді в Ужгороді (1937), взяв участь у збиранні коштів для спорудження відкритого у Рахові Народного дому «Просвіта» (1938).

Був членом Соціал-демократичної партії Чехословаччини в період перебування Закарпаття (Підкарпатської Русі – Карпатської України) в складі Чехословацької Республіки. Брав участь у багатотисячній маніфестації в Ужгороді на підтримку нового автономного уряду Підкарпатської Русі (Карпатської України) на чолі із Августином Волошиним, який був призначений новим прем'єр-міністром краю урядом Чехословацької Республіки (26.10.1938), після звільнення з цієї посади русофіла і мадярона Андрія Бродія. Після рішення першого Віденського арбітражу, який зневітував національними правами українців Закарпаття та ухвалив рішення про передачу Ужгорода, Мукачева та Берегова Королівству Угорщини (02.11.1938), Микола Бандусяк переїхав до Хуста, де продовжив адвокатську діяльність у класні канцелярії. В цей же період став активним розбудовником Карпатської України (жовтень 1938 – березень 1939). Вступив у члени Українського національного об'єднання (1939) та опікувався біженцями із зайнятої угорськими військами території краю. Безпосередньо. приймав участь у підготовці та проведенні виборів до Сойму Карпатської України (12.02.1939), зокрема в с. Стеблівка біля Хуста. Був співавтором з розробки проекту Статуту

Організації народної оборони «Карпатська Січ» (ОНOKC). Займав активну громадсько-політичну позицію, друкувався в журналі «Карпатський край» (1937 – 1939) та публічно висловив свою позицію щодо інциденту між січовиками і чехословацькими військами у Хусті з 13 на 14 березня 1939 року.

Після окупації Хуста військами пронацистського режиму Королівства Угорщини, на чолі із регентом Міклошем Хорті, Микола Бандусяк виїхав у с. Ясіня, де переховувався у батька і таким чином уник арешту на весні 1939 року. Отримавши угорський паспорт, у літку 1939 року побував у Братиславі, де зустрічався з містром колишнього автономного уряду Карпатської України Юлієм Реваєм та письменником, журналістом Василем Гренджею-Донським. Відтак повернувся до Хуста, де продовжив працювати адвокатом.

Разом із колишніми діячами Карпатської України намагався відновити діяльність партії «Українське національне об'єднання» за підтримки угорської опозиційної партії та визнання від угорського окупаційного режиму, що на Закарпатті живуть українці, які мають право на свої національно-політичні права. Для досягнення цієї мети, Микола Бандусяк зробив переклад на угорську мову Статуту крайового товариства «Профспілка», піднімав питання про відновлення діяльності даного товариства та видання української газети.

Після викриття угорським окупаційним режимом діяльності молодіжного осередку Організації українських націоналістів, Микола Бандусяк, разом із своїми товаришами А. Вороном, Ю. Бращайком, Ф. Реваем, М. Шандором, В. Свереняком, Є. Шерегієм, були заарештовані та відправлені до концентраційного табору в Мукачеві в палаці «Ковнер». Згодом, за допомоги втручання закарпатсько-української діаспори в Словаччині та недоведеністю вини, всі вони були звільненні з підарешту та відправлені до Хуста.

Після визволення Карпатської України (Закарпаття) радянськими військами від окупації пронацистського режиму Королівства Угорщини (кінець жовтня – початок листопада 1944 р.), московська контррозвідка «Смер-

шту» заарештувала Миколу Михайловича Бандусяка, як ряд інших діячів Карпатської України, та відправила до табору в Єнакієво Донецької області. У 1946 році Микола Бандусяк був звільнений від ув'язнення та повернувся додому на Закарпаття, але на волі перебував не довго. Під час намагання перети кордон в Чехословацьку Республіку був знову заарештований і засуджений (1948) за «зраду» Батьківщині та участь у так званій антирадянській націоналістичні організації «Визвольний комітет Підкарпатської Русі» (вигаданої та інспірованої спецслужбами Союзу РСР), яку нібито очолював греко-католицький священник Ю. Ю. Іванчов, а його заступником нібито був М. М. Бандусяк. Останнього відправили для відбуття покарання в Печорський табір Комі АРСР Російської РФСР, звідки Микола Бандусяк повернувся додому на Закарпаття в 1956 році. В 1991 році Микола Михайлович Бандусяк був реабілітований.

Література:

1. Бед' В. В., Довганич О. Д. Бандусяк Микола Михайлович. Енциклопедія Закарпаття: визначні особи ХХ століття. Ужгород: Гражда, 2007. С. 28 – 29.
2. Бед' В. В. Бандусяк Микола Михайлович: спогад про старшого друга (до 100-річчя від дня народження). Ужгород, Бібліотечка «Срібної Землі», 2009, грудень. 9 с.
3. Федака П. М. Засівав рідну українську ниву зернами правди і любові: до 100-річчя від дня народження М. Бандусяка: [громад. діяч Закарпаття]. Трибуна. 2009. 19 грудня. С. 13.
4. Федорова-Штефура О. «Праця – велиki liki vіd usiх hворob і журби», – казав Микола Бандусяк... Новини Закарпаття. 2018. 15 грудня. URL: <http://novzak.uz.ua/news/pratsya-veliki-liki-vid-usih-hvorobi-zhurbi-kazav-mikola-bandusyak-yakomu-vipovnilosya-bi-v-tsi-dni-109/>

Після повернення із заслання Микола Бандусяк зустрів у Рахові свою подружню долю – молоду вдову Катерину Студені-Мурані, з якою одружився і прожив до останнього її поганіху, переживши її у земному житті.

У період після звільнення з ув'язнення Микола Бандусяк працював юрисконсультом у Рахівській районній кооперації. Згодом переїхав до Ужгорода, де зокрема продовжував займатися приватною юридичною практикою. Переїхавши на пенсії долучається до українських національно-визвольних змагань кінця 80-х – початку 90-х рр. минулого століття, був одним із співорганізаторів Закарпатської крайової організації Народного Руху України за перебудову (1989), Закарпатського обласного Товариства української мови імені Тараса Шевченка (1990) та активним учасником і членом відродженого Закарпатського крайового товариства «Просвіта» (1990).

Упродовж всього свідомого життя Микола Михайлович Бандусяк незмінно залишався гідною і принциповою людиною, незламним патріотом своєї української нації, української землі та рідного Закарпаття, послідовним борцем за національну і державну незалежність України, надійним товаришем і другом, активним громадсько-політичним діячем, висококваліфікованим юристом, правозахисником та адвокатом. Це була людина високої шляхетності, яка заслуговувала і заслуговує у пам'яті наступних поколінь українців глибокої пошани, поваги і незабутньої пам'яті.

Помер Микола Михайлович Бандусяк 9 березня 2002 року в Ужгороді, де і похований на міському цвинтарі «Кальварія», поряд із раніше померлою дружиною.

$\Psi \Psi \Psi \Psi \Psi$

Із рубрики: ПРОСТИР НЕЗЛАМНИХ БОРЦІВ ЗА УКРАЇНУ

Віктор БЕДЬ: щире слово про патріотів...

Василь Ганчин – життя

з відкритим серцем до народу

(спомин до 100-річчя від дня народження)

20 грудня 2019 року виповнилося 100 років від дня народження українського патріота, громадського діяча, науковця, педагога, юриста, правозахисника, адвоката Ганчина Василя Юрійовича.

Ганчин Василь Юрійович народився 20 грудня 1919 року в с. Великий Березний, на той час Підкарпатської Русі (Карпатської України – Закарпаття) у складі Чехословацької Республіки, у селянській родині.

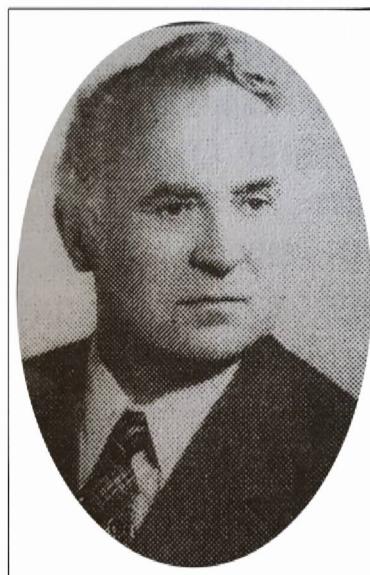
Згодом закінчив Ужгородську державну реальну гімназію (1933), юридичний факультет Дебреценського королівського університету (1944), під час окупації Карпатської України пронацистським режимом Королівства Угорщини та історичний факультет Ужгородського державного (на сьогодні національного) університету (1964).

У 1972 році успішно захистив кандидатську дисертацію на тему: «Політико-адміністративне становище Закарпаття в складі буржуазної Чехословацької Республіки (1919 – 1939 рр.)» та здобув науковий ступень кандидата історичних наук.

Свою трудову діяльність Василь Ганчин розпочав у 1944 році писарем юридичної контори в с. Великий Березний. В 1944 – 1945 pp. був призначений референтом окружного народного комітету, а в 1946 році обрано суддею народного суду Закарпатської України (який надалі був реформований в Закарпатський обласний суд). З 1947 по 1953 pp. Василь Ганчин працював адвокатом, завідувачем Великоберезнянської районної юридичної консультації. У 1953 – 1955 pp. – відповідаль-

ний секретар, заступник голови, а надалі і голова Закарпатської обласної колегії адвокатів. З 1955 по 1960 рр. – народний суддя, голова Ужгородського районного суду.

З 1974 року Василь Юрійович працював старшим викладачем (1974 – 1975) та доцентом кафедри загальної історії (1975 – 1976); кафедри Української РСР, історіографії та дже-

A black and white portrait of Vasyl Hanchyn, a man with dark hair and a mustache, looking slightly to the right.

релознавства (1976 – 1978); кафедри економічних дисциплін (1978 – 1990); кафедри правознавства (1991 – 1992) Ужгородського державного університету. В 1978 році Василю Юрійовичу Ганчину було присвоєно вчене звання доцента з історії.

З 1992 року і до дня смерті – адвокат Адвокатського бюро «Срібна Земля» в м. Ужгороді (засумісництвом). Також у цей же період, з 1996 по 1997 рр. працює доцентом кафедри права Ужгородського державного інституту інформатики, економіки і права (згодом – Закарпатський державний університет, на сьогодні у складі Ужгородського національного університету).

В своїх наукових дослідження Василь Юрійович Ганчин досліджував проблеми приєднання Закарпаття (1919) до складу Чехословацької Республіки за історичних умов втрати державної незалежності Української Народної Республіки (1917 – 1921), політико-адміністративне та державно-правове становище Підкарпатської Русі (1919 – 1938), а

відтак автономії Карпатської України (1938 – 1939) в складі згаданої держави, а також питання національно-визвольної боротьби українців Карпатської України (1939 – 1944) від окупації пронацистського окупаційного режиму Королівства Угорщини (1938/1939 – 1944) та за возз'єднання з історичною Вітчизною Україною (на той час Українською РСР під окупацією Московського Союзу РСР). Із цих та інших питань наукових досліджень Василь Ганчин опублікував понад 80 праць, у тому числі монографія «Возз'єднання Закарпаття з Радянською Україною (соціально-політичні і правові основи)» (Львів, 1985, у співав).

Упродовж 1989 – 1992 років Василь Ганчив був активним учасником українських націона-

льно-визвольних змагань на Закарпатті та підтримував діяльність Закарпатської країнової організації Народного Руху України за перебудову. У червні 1993 року, разом із Віктором Бед'є та Миколою Зимомря, виступив співорганізатором громадської організації «Християнсько-народна спілка Закарпаття» та був обраний її відповідальним секретарем, на посаді якого перебував до останніх днів свого земного життя. Василь Юрійович Ганчин був гідною, інтелігентною та доброю людиною, високо-кваліфікованим юристом, адвокатом, науковцем, педагогом, надійним другом і патріотом України. Помер 5 червня 1997 року в м. Ужгороді, де і похований на міському цвинтарі «Кальварія».

Література:

1. Некролог до упокоєння Ганчина В.Ю. / Віктор Бед'є та інші. *Срібна Земля. Ужгород*. 1997. 7 червня. С. 2.
2. Бед'є В.В. В Ужгородському державному інституті інформатики, економіки і права відбулася наукова конференція, присвячена науковій та політично-громадській діяльності В. Ю. Ганчина. *Срібна Земля*. 1997. 13 грудня. С. 2.
3. Бед'є В.В., Олашин М.В. Ганчин Василь Юрійович. *Енциклопедія Закарпаття: визначні особи ХХ століття*. Ужгород: Гражда, 2007. С. 86.
4. Бед'є В.В. Ганчин Василь Юрійович: спогад про старшого друга (до 90-річчя від дня народження). *Бібліотечка «Срібної Землі*. 2009, грудень. 9 с.

Ψ Ψ Ψ Ψ Ψ

Із рубрики: ПРОСТИР НЕЗЛАМНИХ БОРЦІВ ЗА УКРАЇНУ

Віктор БЕДЬ: щире слово про патріотів...

**ПАВЛО ФЕДАКА – український патріот,
громадсько-політичний і культурний діяч,
науковець та просвітянин
(до 75-річчя від дня народження)**

З березня 2020 року виповнилося славних 75 років від дня народження українського патріота, політичного, громадського та культурного діяча, учасника українських національно-визвольних змагань кінця 80-х – початку 90-х років ХХ століття, історика, науковця, педагога, публіциста, просвітянина, доктора історичних наук Федаки Павла Михайловича.

Федака Павло Михайлович народився 3 березня 1945 року в с. Кальник на Мукачівщині Закарпатської України (на сьогодні Му-

качівський район Закарпатської області), в сім'ї Михайла і Поліни (дівоче прізвище Вакерич) Федаки. У 1963 році Павло Федака закінчив Кальницьку середню школу та вступив на хайла (дівоче українське відділення філологічного факультету Ужгородського державного уні-

верситету (на сьогодні національного), який закінчив з відзнакою у 1968 році.

Трудову діяльність розпочав в червні 1968 року на посаді старшого наукового співробітника відділу народного дерев'яного зодчества та етнографії Закарпатського краєзнавчого музею. З 10 листопада 1969 року до 15 жовтня 1971 року – завідувач науково-експозиційним відділом, відтак з 6 квітня 1981 року до 30 квітня 2009 року – заступник директора з наукової роботи Закарпатського краєзнавчого музею. З 5 травня 2009 року до 27 січня 2012 року Павло Михайлович посідав посаду генерального директора Національного музею народної архітектури та побуту України (м. Київ).

У лютому 1984 року, в Інституті етнографії, фольклору та мистецтва Академії наук Білоруської РСР (м. Мінськ), захистив наукову дисертацію на тему «Селянські будівлі українців Закарпаття XIX – початок XX ст.» і здобув науковий ступень кандидата історичних наук. Згодом, у травні 2009 року, а в Інституті мистецтвознавства, фольклористики та етнології Національної академії наук України (м. Київ) успішно захистив наукову дисертацію на тему «Народне житло українців Закарпаття XVIII – XX століть» і здобув науковий ступень доктора історичних наук.

Павло Федака є автором та співавтором 42 книжок і брошур наукового, науково-просвітницького, краєзнав-

чого та іншого тематичного характеру. Виступив упорядником та редактором 49 наукових збірників, матеріалів наукових конференцій, календарів-альманахів «Про-світи», автором понад 400 наукових і більше як 1350 науково-популярних, інформаційних та публіцистичних статей, а також автором і співавтором понад 40 музейних експозицій і тематичних виставок.

Павло Михайлович, будучи свідомим патріотом, брав безпосередню участь в українських національно-визвольних змаганнях кінця 1980-х – початку 1990-х років. Зокрема, був членом організаційного комітету і делегатом установчого з'їзду Народного Руху України за перебудову (м. Київ, 8 – 10 вересня 1989), головою Ужгородської міської і заступником голови Закарпатської крайової організації НРУ (1989 – 1991).

У 1990 – 1994 роках був обраний депутатом Ужгородської міської ради, очолював комісію ради з питань культури і духовності та де-

путатську фракцію Народного Руху України. Безпосередньо був одним із ініціаторів із підготовки та ухвалення рішення Ужгородської міської ради про встановлення на адміністративній будівлі ради синьо-золотистого прапору (14 червня 1990).

Павло Михайлович був одним із ініціаторів та провідників відродження діяльності історичного Закарпатського краєвого культурно-освітнього товариства «Просвіта» (1990), яке в цьому році святкує своє 100-річчя від дня заснування. В 1990 – 2017 роках беззмінно очолював краєву «Просвіту», а відтак після цього обраний Почесним головою Товариства.

Павло Федака є багатогранною, високоерудованою та інтелігентною людиною, котрий долучався і долучається до багатьох інших політичних, громадських, культурних та наукових ініціатив і заходів на Закарпатті, в Україні та далеко за її межами. Це людина, яка заслуговує високої поваги та похвали, незламний духом український патріот і надійний товариш.

Свій 75-річний ювілей від дня народження Павло Федака зустрічає з піднесеним духом, любов'ю і вірою в Україну, багаточисельними творчими задумами і науковими планами на майбутнє.

Тож нехай Вселюблячий
Господь Бог і надалі благос-
ловляє щасливе, успішне та
творче життя ювіляра на
«многая і благая літа!».

Література:

1. Олашин М.В. Федака Павло Михайлович. Енциклопедія Закарпаття: визначні особи ХХ століття. Ужгород: Гражда, 2007. С. 338 – 339.
2. Слово «Просвіти» з нагоди ювілею її Почесного голови Павла М. Федаки. Календар «Просвіти» на 2020 рік. Ужгород: ГО «Закарпатське краєве культурно-освітнє товариство «Просвіта», 2020. С. 46 – 49.

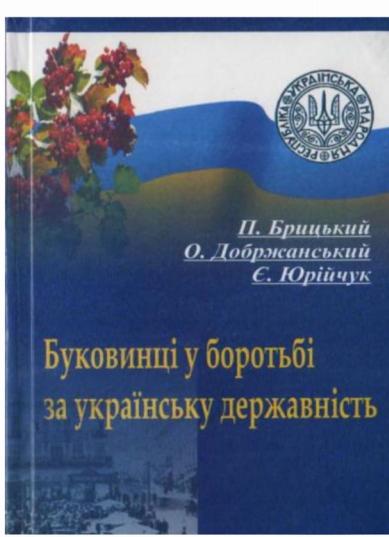
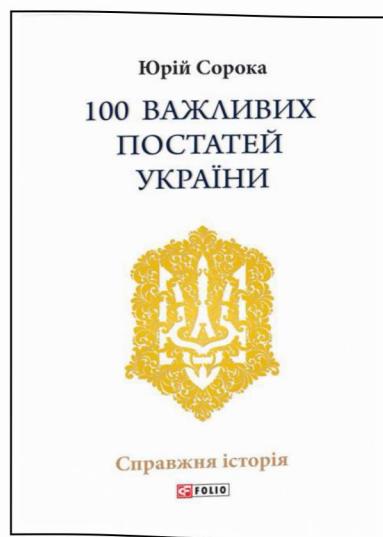
Ψ Ψ Ψ Ψ Ψ

Рубрика:

Книжна полічка

«Українського Державоворення»

Українське Державотворення

Ψ Ψ Ψ Ψ Ψ

Актуальна пропозиція від Альманаху «УД»:

СЛОВНИК НЕБАЙДУЖОГО УКРАЇНЦЯ

Шановні читачі!

Ми розпочинаємо інформаційно-просвітницьку акцію, яку промовисто назвали «СЛОВНИК НЕБАЙДУЖОГО УКРАЇНЦЯ». Вважаємо це нашою боротьбою за Україну, нашим фронтом, нашою зброєю! Це наше УПА – УКРАЇНСЬКА ПРОСВІТНИЦЬКА АКЦІЯ!!!

Маємо сподівання, що подані тлумачення слів будуть актуальними, повчальними і практичними в житті справжнього Українця. Вашій увазі будуть представлені не тільки слова, які гідні його, а й терміни, що визначають негативні та ворожі Українцеві прояви та явища. Водночас, це слова та словосполучення, які часто нарізно трактують як в Україні, так і за її межами. Отже, вашій увазі пропонуємо:

БАНДЕРІВЕЦЬ – це умовне позначення прихильника української незалежності, носія українських національних цінностей, безкомпромісного захисника традицій та культури України, її патріота. «Бандерівець» – похідне слово від прізвища провідника українських націоналістів 1930-х – 1950-х років Степана Бандери, лідера революційного крила Організації українських націоналістів, який боровся проти гітлерівських фашистів і сталінських комуністів, був противником радянської влади й комуно-радянської ідеології. Одним із найвідоміших виразів серед українців стали пророчі слова Степана Бандери про те, що прийде час і один буде говорити «Слава Україні!», а мільйони відповідатимуть «Героям Слава!

У ворогів України слово «Бандерівець» асоціюється зі словом «націоналіст» і викликає у них підсвідомий страх та особливе роздратування. Термін породжений і культивується совковою культурою на означення українського націоналізму, тому використовується в антиукраїнській риториці в негативному значенні як антипод російському імперіалізму. Досить часто прихильники «рускава міра» і малоросійства, серед яких є і політики, через низький рівень своєї освіченості помилково вимовляють слово «Бандерівець» з першою голосною буквою «Е», примітивно плутаючи прізвище Степана Бандери з Остапом Бендером славнозвісних авторів Ільфа і Петрова.

ВОЛОНТЕР – це актуальній і поширеній в українському суспільстві термін, що означає: добровільний помічник, людина, яка цілком безоплатно займається громадською діяльністю. У буквальному розумінні слова волонтерська діяльність є вільним волевиявленням, добровільною безкорисливою, благодійною суспільно-корисною діяльністю окремих людей та організацій. У західному світі волонтерство є поширеним явищем, оскільки вважається підвальною громадянського суспільства. Молодь (і не тільки!) проходить спеціальний практичний вишкіл як частину виховного процесу громадянина. Прийнято вважати, що волонтер працює у сиротинцях, притулках для неповнолітніх, школах-інтернатах, будинках престарілих, допомагає війську тощо.

В Україні волонтерство є проявом традиційного характеру та морально-духовних і психологічних якостей Українця, якому притаманний гуманізм, доброчинність, допомога близьньому. Це форма благодійної діяльності і ґрунтуються на принципах законності, гуманності, рівності, добровільності, безоплатності та неприбутковості. Прояви волонтерства в історії Держави – незмінний атрибут українського державотворення. Феномен поширений в козацькі часи та за часів національного відродження 19 ст. й національно-візвольних змагань у 20 ст. Особливу увагу волонтерству приділяли національно-патріотичні громадські організації «Пласт», «Пропсвіта», ін. У радянські часи в Україні дух волонтерства був спотворений комунорадянською ідеологією.

На початку 21 ст. волонтерський рух активно відроджувався, а його специфічним проявом стала громадянська позиція Українців перед загрозою згортання демократичних цінностей та нищення державності України. Як наслідок – масове волонтерство відродилося під час Помарачової Революції та Революції Гідності, а також Українсько-російської війни 2014 – 2020 років. Найяскравішим прикладом відродженого волонтерства стала активна допомога громадян українському війську проти російсько-терористичних окупантів. Волонтери є визнаними національними патріотами і Героями України.

З 1985 року щорічно 5 грудня відзначається Міжнародний день волонтера. Зневага до волонтерської діяльності визнається в цивілізованому світі проявом неповаги до людей і самого себе. В недемократичних режимах популістська влада може використовувати волонтерський рух у своїх цілях, маніпулювати ним, здійснювати проти нього репресії.

КОБЗАР – це знаним і близьким для кожного Українця термін, що має декілька смыслових означень, але всі вони тісно пов'язані з національною свідомістю та історичною пам'яттю Українця.

Передусім, «Кобзар» – це назва збірки поетичних творів Тараса Шевченка, вихід у світ якої став подією національного значення. Уперше його було видано накладом у 1000 примірників у 1840 року в Санкт-Петербурзі (приватне видавництво Фішера). Частина книжки була відразу цензурена і вилучена царською спец-

службою. Загалом у збірці (115 с.) було подано шість присвят і вісім авторських творів: «Перебендя», «Катерина», «Тополя», «Думка» («Нашо мені чорні брови»), «До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Тарасова ніч» та «Думи мої, думи мої, лиxo мені з вами». Більшість віршів стали національними символами – народними словами-гімнами для українців усього світу. Після арешту Т. Шевченка в 1847 році «Кобзар» був заборонений в Російській імперії і вилучався звідсюди. Це зробило видання рідкісним ще за життя поета. У світі збереглися лише кілька примірників «Кобзаря» 1840 року видання. Його переписували і навіть продавали в рукописах, перевидавали величезну кількість разів українською, а ще перекладено понад 100 іноземними мовами. У Черкасах діє єдиний у світі музей однієї книги – «Кобзаря» Тараса Шевченка (відкритий 1989 р.).

Після видання цієї збірки й самого автора – Тараса Шевченка почали називати Кобзарем або Великим Кобзарем. Це єдине прізвисько в світі, яке персоніфіковане з іменем Тараса Шевченка.

Назва збірки «Кобзар» – символізований збірний образ українця. Адже Кобзарем також називають і захисника українських національних традицій, народного співця та музиканта, творця і передавача епічної традиції у формі історичних пісень, дум (мелодійних речитативів змінюваних форм), релігійних піснеспівів, моралізаторських пісень, а також казок та переказів, що супроводжується грою на кобзі, лірі або бандурі (звідси й інша їхня назва – бандуристи або лірники). У своїй творчості Кобзарі утверджували дух українського народу, основи християнської моралі в суспільстві та побуті, дух вільнодумства і національної свободи.

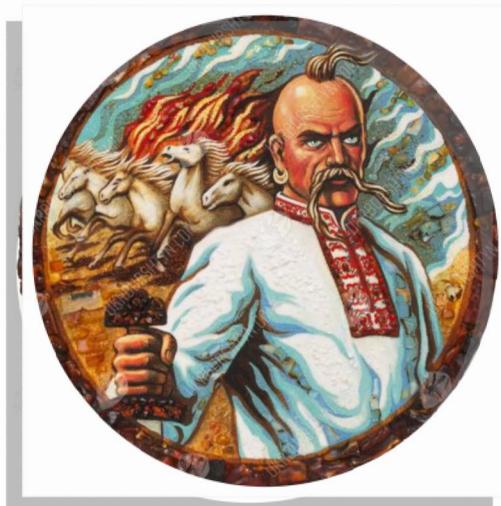
У радянські часи російська імперська ідеологія насилу вибивала з українців цей дух вільнодумства, репресувала всіх бандуристів, а саму назву національного інструменту українців – забороняла і нищила. Як альтернативу кобзі та з метою підміни в українському суспільстві історичної пам'яті про неї пропагувалася гра на гібридному інструменті – «російській» балалайці.

Тому й сьогодні слово «Кобзар» – це символічний ідентифікатор духу українства, вільнодумства і національної свободи.

Козак – це відоме у всьому світі й знакове для Українця слово тюркського походження, що походить від значення дії – ходити, бродити, мандрувати, а у джерелах 14 ст. фіксується як «піший», «вартовий», «бадьорий». Козаки позиціонували себе вільними людьми по волі Божій, а не царській чи панській, лицарями, воїнами Христовими. Звідси ще одне сутнісне означення слова «козак» – вільна людина.

Спершу козаками називали себе представників самоврядних чоловічих військових, а згодом територіальних громад. Це спільнота людей, яка селилася у Подніпров'ї, на теренах так званого Дикого поля. Захист своєї території став однією із головних «професій» козака. Завдяки доблесним здібностям козаків стали називати «професійними охоронцями» й запрошуvalи виконувати різні завдання як найманців (охрана і патрулювання комерційних та інших шляхів, військовий супровід тощо), а також на службу й до європейських монарших дворів, зокрема у Франції. Козаки славилися військовими походами як на суші, так і на воді (річки, моря), наганяючи страх на всіх ворогів своїми

вправними тактично-стратегічними діями. Військова справа стала пріоритетною в стані козацтва, хоча вони проявили себе у всіх сферах суспільно-політичного життя. Серед них були й відомі господарники, педагоги, художники, музиканти, вчені, філософи, економісти, священнослужителі. Особливо таємничістю наділені козаки-характерники – люди надзвичайної сили духу, віщуни-чаклуни.

У другій половині 15 ст. в Україні слово поширене для означення прикордонників і промисловців-уходників, а згодом, у часи Гетьманщини 17 – 18 століть, для позначення представників провідної державотворчої верстви населення – козацького стану й візуально позначене на офіційних державних документах, печатках тощо. Зокрема, у 17 ст. козаки були організовані в дві воєнні державні формациі – Військо Запорозьке та Донське військо. Відбувався масовий процес покозачення населення. У 1764 році цариця Російської імперії Катерина II заборонила та знищила Військо Запорозьке, а Донське військо на початку 18 ст. було інкорпоровано до складу військово-політичної структури Російської імперії. Остання поступово ліквідувала козацькі права та автономії шляхом розко-
зачення, русифікації та переведення козацької верхівки у стан дворянства. Спроби відродити козацтво на українських землях робилися в часи Українського національного відродження 19 ст., періоду Української національної революції 1917 – 1920 років та Другої світової війни. У роки Незалежності України козацтво відроджене символічно й існує на рівні громадських організацій та національно-патріотичних формувань, у тому числі тих, які воюють на сході України проти російсько-терористичних окупантів із 2014 року.

Термін «Козак» став символічним означенням понять сили, мужності, відваги, геройзму. В історичній пам'яті та національній свідомості Українця слово «Козак» закріпилося як феномен національно-визвольної звитяги й викликає гордість і патріотизм. Батьки й сьогодні ласково називають своїх синів у побуті різними варіаціями слова «Козак».

МАЛОРОС – це українець із комплексом редукованого патріотизму та провінціалізму, що зумовлений паразитуванням національної свідомості через русифікацію та відчуття довгого перебування земель України у складі Російської імперії / Радянського Союзу. Туга за підросійським минулім цементує рабсько-підданську психологію і в наступних поколіннях внаслідок відповідного виховання й через відсутність почуття патріотизму продукує комплекс у формі вияву відданості справі російської великороджавності та байдуже або негативне ставлення до українських національно-державницьких традицій і прагнень. Малоросом ще називають зросійщеного українця, свідомість якого сформувалася під чужим (неукраїнським) тиском і впливом.

У сучасних реаліях тенденція «малоросійства» є наслідком поширення совкової культури, манерою вихваляння чи копіювання періоду комуно-радянщини через підміну понять і сутності явищ радянської дійсності, вип'ячуючи викривлене уявлення про матеріальний добробут того часу й абсолютне нехтування фактами злочинів проти людства, здійснених радянським режимом проти українців.

Це знаходить свій вияв у негативному сприйнятті українських національно-державницьких цінностей, усього українського, а часто і активній підтримці російської культури й великородзинної політики, ідеології «рускава міра».

Одночасно, «малорос» – це шовіністична, принизлива назва росіянами українців. Разом із тим, у російській мові поняття «малорос» часто розглядається як застаріле визначення периферійного українця. Термін "малорос" вживається загалом як антагонізм українству. А носії малоросійства є антиподами і ворогами прихильників українського національного руху.

МАНКУРТ – це людина зі стертою історичною пам'яттю, без знання історії власного народу і держави. Такій особі за допомогою інформаційних вкідів та фейків свідомо пошкоджують світогляд і пам'ять, з метою зробити з неї покірного раба, безвольного громадянина, носія ідеології «какая разніца». Манкурт перетворюється із громадянина у масове «ніхто», перестає бути думаючою особистістю, втрачаючи свою національну ідентичність стає взірцевим соціумним рабом. Таким людьми легко маніпулювати, що вдало й робить будь-яка популістична влада та її лідери.

Феномен «манкурта» найкраще проявляється у соціально-економічних нестабільних державах, де високою є ймовірність тимчасової підміни понять, що складають національні цінності. Такі особи не плекають достатньо відчуття патріотизму, рідну мову та культуру, національні символи й духовні засади, культивуючи, передусім, матеріальні, а не моральні цінності, що веде їх до деградації почуття людської гідності та національної свободи. Манкурт – безлика особа, позбавлена будь-якої ідентичності, «вічно принижена без всяких ідеалів чорнь» (Улас Самчук)...

В історії людської цивілізації – це, зазвичай, завжди вороги власних держав, зрадники, злочинці.

В Україні термін негативно характеризує частину громадян, які не поважають національні цінності.

Національність – це приналежність особи до нації, держави або народу за походженням, мовою та культурою. Поняття «національність» може мати різноманітні пояснення: правове, політичне, етнологічне, культурологічне, побутове тощо.

Приналежність особи до нації в сенсі етнічної групи означає приналежність до групи людей, які поділяють спільну етнічну самосвідомість, мову, культуру, походження, історію, релігію і т.п. Проте ключовим елементом ідентифікації за національністю є визнання рідної мови й культури.

У сучасній Україні та українській мові поняття зазнало значних змін у порівнянні з тим, яке воно мало значення в Російській імперії та СРСР упродовж XIX – XX ст.

У європейській традиції, зазвичай, національність визначає приналежність до країни, нації, що закріплюється юридичним статусом громадянства (напр., в Німеччині). Тут, практично, це є синонімом державного підданства, громадянства. У Велико-

британії національність наближена більше до етнічної приналежності й відрізняється від громадянства, що є правовими відносинами між людиною і державою.

Відповідно до ст. 300 Цивільного кодексу України, фізична особа має право на індивідуальність. Фізична особа має право на збереження своєї національної, культурної, релігійної, мовної самобутності, а також право на вільний вибір форм та способів вияву своєї індивідуальності, якщо вони не заборонені законом та не суперечать моральним засадам суспільства.

Тому особи, які бажають змінити свою національність, мають довести визнання і повагу до традицій, культури, мови, релігії певної національності, бажання зберегти своє кровне коріння, виявляти почуття національного самоусвідомлення та спільноті з людьми конкретної національності, що є моральним критерієм національної ідентичності.

Ψ Ψ Ψ Ψ Ψ

Цитати великих державотворців:

«Знаєте, що таке малорос? Ні?

**Паршивець, просто кажучи, ні те ні се.
Він бачите, собі з походження - українець,
з виховання - руський, з переконань - неук
у всьому, що торкається рідного народу,
по вдачі боягуз, себелюб і раб.**

От це - малорос...»

Українське Державотворення

Володимир Винниченко

Рубрика:

Портрети Великих Державників

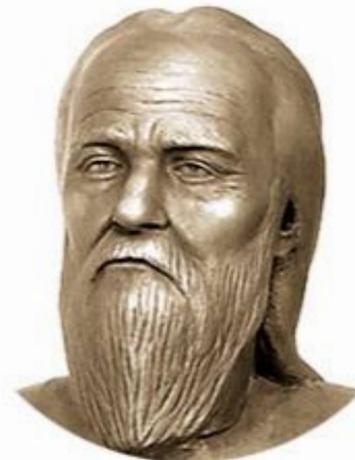
Продовжуємо нашу рубрику інформаційно-просвітницької політики українських національних патріотів, котрі незважаючи на різні суспільно-політичні обставини пропагували державність України, її символи, національні інтереси. У цьому номері нашого журналу подаємо матеріали зі спецпроекту «100 видатних особистостей в історії України», ініціатор якого – головний редактор НВ Віталій СИЧ.

Нестор Літописець

(1056 - 1114)

A blue sunburst graphic consisting of eight triangular rays radiating from a central dark blue circle.

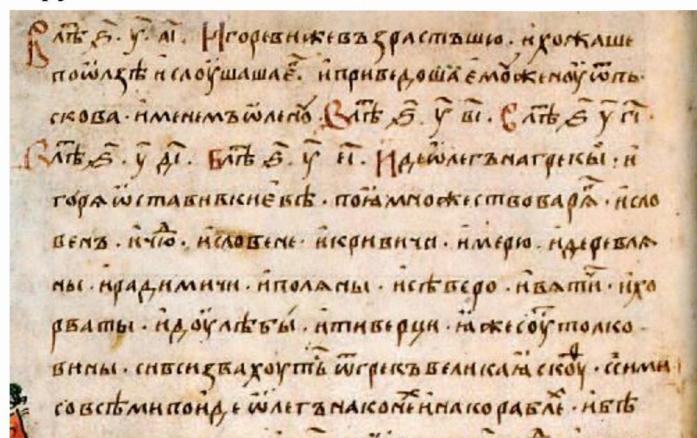
**Літописець, мислитель,
чернець Києво-Печерського монастиря**

Опис подій часів заснування Давньоруської держави дійшов до наших днів завдяки київському ченцеві Києво-Печерського монастиря Несторові, який був освіченим авторитетом княжого двору. Він вважається єдиним відомим інтелектуалом свого часу. Досконало володів грецькою мовою, що дозволило йому вивчити літературу всього православного світу.

Нестору приписують упорядкування однієї з найвідоміших пам'яток середньовічної суспільно-політичної думки – *Повісті временних літ* – збірки наявних на той час літописів, які не збереглися. Відомо, що монах здійснював поїздки у Володимир-Волинський, де вивчав праці місцевих хронікерів. Таким чином і *Волинський літопис* увійшов до змісту цього безсмертного твору.

ЗБЕРЕЖЕНИЙ ФРАГМЕНТ СТОРІНКИ: Сторінка літопису XIII століття, ско- мпільованого з роботи Нестора

Джерело: <https://nv.ua/ukr/project/istoria-100-vydayushchikh-sya-l-40004783.html>

Данило Галицький

(1201 – 1264)

**Князь Галицько-Волинського князівства,
король, політик, державний діяч**

У період роздробленості Давньоруської держави князь Данило був найуспішнішим правителем на землях сучасної України. Його князювання припало на драматичні події – нашестя монголо-татар. Данилові довелося вести тонку політику, щоб уберегти свої землі від повного розорення. Він здійснив далеку поїздку в ставку хана Батия, де отримав гарантії безпеки Галицько-Волинської держави.

У 1253 році Данило Галицький, який шукав військової та політичної підтримки на Заході, отримав від папи римського королівський титул. Під час свого правління він застнував низку міст на своїх землях, які існують донині. Серед них Холм (нинішній Хелм у Польщі) та Львів.

Увійшов у історію як збирач давньоруських земель, правитель Галицько-Волинського князівства, великий реформатор, далекоглядний політик і мудрий дипломат. До того ж, Данило першим серед давньоруських князів спробував покінчити із залежністю від монголо-татарських завойовників. Він заклав основи давньоукраїнської держави, яка проіснувала півтора століття.

ЖОРСТКА ВІДСІЧ:

Розгром загонів хрестоносців військом Данила Галицького під Дорогочином у 1238 році.

Художник – Станіслав Серветник, ХХ століття

Джерело: <https://nv.ua/ukr/project/istoria-100-vydayushchikhsya-l-40004783.html>

Роксолана (Анастасія Лісовська)

(1505 - 1558)

Перша леді Османської імперії

Будучи дружиною султана Сулаймана I, Роксолана впливала на зовнішню політику Османської імперії — найпотужнішої на той час азіатсько-європейської держави. Вона відкривала школи і караван-сараї, фінансувала будівництво мечетей. Вважається, що, пам'ятаючи про свою батьківщину, Роксолана стримувала агресію османського війська щодо українських земель і піклувалася про долю слов'янських невільників і козаків.

За основною версією, Роксолана була дочкою православного священика з Рогатина (нині Івано-Франківська область). Юною вона потрапила в полон під час набігу кримських татар і була продана на невільничому ринку в Стамбул. Так вона потрапила в султанський гарем.

Витримавши жорстку конкуренцію серед наложниць, українка стала головною дружиною падишаха. Під час тривалих воєнних походів Сулеймана I вона листувалася з чоловіком арабською та перською мовами.

Багато європейських послів до переговорів з султаном праґнули зустрітися з Роксоланою, щоб викласти прохання своїх правителів. Це нерідко впливало на плани Сулеймана у зовнішній політиці.

Роксолана стала першою жінкою султана, яку поховали у власному мавзолеї. Він знаходиться в мечеті Сулейманіє Джамі, де похований і султан.

ВЕЛИЧНЕ ПОДРУЖЖЯ: Сулейман і Роксолана (Гюррем)

Джерело: <https://nv.ua/ukr/project/istoria-100-vydayushchikhsya-l-40004783.html>

Дмитро Вишневецький (Байда)

(1517 – 1564)

**Гетьман, князь, козацький лідер,
військовий і політичний діяч**

Перебуваючи на службі польського короля Сигізмунда II Августа, князь Дмитро Вишневецький збудував декілька фортець у нижній течії Дніпра. Приблизно 1552 року власним коштом він заклав фортифікації на острові Мала Хортиця, які поклали початок Запорозької Січі. Тоді ж місцеве козацтво обрало Вишневецького своїм гетьманом. Згодом став організатором Донського і Черкаського козацтва.

На чолі козацьких загонів князь Дмитро здійснював походи на Крим і татарські фортеці, розташовані на Чорному морі. Воєнні кампанії Вишневецького були настільки ефективними, що за його ліквідацію взявся сам султан Османської імперії. Козацького гетьмана все-таки спіймали на території сучасної Молдови і потім стратили. Князь Дмитро був дуже популярний у народі і став героєм фольклору, який дійшов до наших днів.

**КОЗАЦЬКА
ВОЛЬНИЦЯ:**
Запорізька Січ
часів розквіту
козацтва.
Малюнок невідо-
мого художника.

Джерело: <https://nv.ua/ukr/project/istoria-100-vydayushchikhsya-l-40004783.html>